

Aansluiting proefdieronderwijs en arbeidsmarkt

Rapport

Datum

13-03-2024

Opdrachtgever

Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit (LNV), Directie Dierlijke
Agroketens en Dierenwelzijn (DAD)

Onderzoeksteam

Dennis van den Berg

Rebecca Henzel

Sander Geurts

Jolien van der Vegt

Referentie

GL25

/ Inhoud

/ 1	Samenvatting	3
/ 2	Aanleiding en aanpak	5
2.1	Inleiding en context	5
2.2	Vraagstelling	6
2.3	Aanpak	6
2.4	Leeswijzer	7
/ 3	Het stelsel: inrichting onderwijs en arbeidsmarkt proefdierverzorgers	9
3.1	Inleiding	9
3.2	Opleidingsvereisten: Europese en Nederlandse wet- en regelgeving	9
3.3	Het onderwijsaanbod: bevoegd en bekwaam	15
3.4	De beroepspraktijk: overzicht van vergunninghouders waar proefdierverzorgers werken	19
3.5	Het toezicht: NVWA voor de proefdieren, de NVAO en Onderwijsinspectie voor het onderwijs	20
/ 4	Bevindingen: knelpunten in perspectief	23
4.1	Inleiding	23
4.2	Knelpunten vanuit het perspectief van toezicht	23
4.3	Knelpunten vanuit het perspectief van vergunninghouders	26
4.4	Knelpunten vanuit het perspectief van opleiders	28
/ 5	Conclusies en mogelijkheden voor verbetering	34
5.1	Inleiding	34
5.2	Zijn de huidige wettelijke kaders toereikend en voldoende doorgevoerd?	34
5.3	Wat zijn de knelpunten en wensen vanuit het werkveld en het onderwijs?	35
5.4	Welke mogelijkheden zijn er voor het verbeteren van aansluiting onderwijs en het werkveld?	37

/ 1 Samenvatting

Het Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit (LNV) ontving signalen over knelpunten tussen de aansluiting van het (post)initiële proefdieronderwijs en de arbeidsmarkt. Om die reden heeft LNV Andersson Elffers Felix (AEF) gevraagd om met stakeholders te verkennen in hoeverre knelpunten ervaren worden, waar deze knelpunten zitten in de aansluiting tussen onderwijs en beroepspraktijk en wat mogelijkheden voor verbetering zijn.

Onderzoeksvragen

De overkoepelende onderzoeksvragen vanuit LNV zijn:

1. Wat zijn de knelpunten en wensen vanuit het werkveld en het (post) initiële onderwijs?
2. Zijn de huidige wettelijke kaders toereikend en voldoende doorgevoerd?
3. Welke mogelijkheden zijn er voor het verbeteren van aansluiting tussen het onderwijs en het werkveld?

Om bovenstaande onderzoeksvragen te beantwoorden hebben we deskresearch gedaan, hebben we semi-gestructureerde interviews afgenomen met 21 stakeholders en een werksessie georganiseerd met de diverse betrokkenen. Het ging om stakeholders vanuit het werkveld, onderwijs en toezicht.

De uitkomsten van dit onderzoek laten zien dat ...

- De wet- en regelgeving met betrekking tot het werken met proefdieren en het proefdieronderwijs een complex en gelaagd geheel vormt, vertrekkend vanuit het 'nee, tenzij...' principe.
- Proefdieronderzoek alleen mag worden gedaan door instellingen die daarvoor een vergunning hebben gekregen van de NVWA.
- De wet zeer specifieke opleidingseisen vereist voordat medewerkers van de vergunninghouders met proefdieren mogen werken.
- Een aantal vergunninghouders worstelen met het voldoen aan deze opleidingseisen voor hun medewerkers en behoefte hebben aan meer flexibiliteit.
- Dit in het bijzonder speelt bij medewerkers die (aantoonbaar) bekwaam zijn voor (specifieke) handelingen of maar een heel beperkt arsenaal aan handelingen hoeven uit te voeren, maar niet beschikken over de wettelijke opleidingseisen.¹ Het kost veel tijd en geld om deze medewerkers een volledige opleiding te laten volgen.
- Vergunninghouders hiervoor ontheffingen aanvragen bij de NVWA, maar het proces omtrent het toekennen van deze vergunningen als onvoldoende duidelijk en transparant wordt ervaren.
- De NVWA niet tevreden is met de rol die het (onbedoeld) heeft gekregen met betrekking tot de ontheffingsaanvragen.
- Vergunninghouders de mogelijkheden voor om- en bijscholing via de opleiders te beperkt vinden. Bijvoorbeeld doordat de opleidingen niet passen bij de leerbehoeften van de proefdiervverzorgers en biotechnici, te weinig toevoegen aan de kennis en vaardigheden van

¹ 'Bekwaam' en 'bevoegd' worden in paragraaf 3 toegelicht. Dit geldt bijvoorbeeld voor iemand die als veehouder jarenlang met koeien heeft gewerkt, maar geen koeien mag verzorgen wanneer ze als proefdier worden ingezet.

(ervaren) proefdierverzorgers en biotechnici en te grote investering vragen voor de werkzaamheden waarvoor deze proefdierverzorgers en biotechnici worden ingezet.

- Het initiële onderwijs overwegend goed aansluit op de arbeidsmarkt en studenten met een brede kennis- en vaardighedenbasis de arbeidsmarkt betreden en daar gemakkelijk een baan vinden.
- Opleiders het belang van een brede basis in het initiële onderwijs onderstrepen, waarbij naast de ontwikkeling van kennis en vaardigheden ook de moreel-ethische component van het werken met proefdieren een belangrijke rol speelt.
- Opleiders een selecterende functie vervullen voor wie wel of niet geschikt is in het werken met proefdieren of hoe iemand zich kan ontwikkelen richting de vereisten van het werkveld. Dit bieden de opleidingen in een veilige leeromgeving aan middels de didactische en pedagogische modellen.
- Opleiders erg veel waarde hechten aan de samenwerking met vergunninghouders, in het bijzonder voor het ontwikkelen van diersoortspecifieke vaardigheden en het ontwikkelen van een breder beroepsbeeld bij de studenten
- Opleiders ruimte willen bieden aan het om- en bijscholen, maar in niet alle gevallen kunnen voldoen aan de wensen vanuit de arbeidsmarkt. Het aanbieden van verkorte cursussen op maat is zowel financieel als ook organisatorisch moeilijk te realiseren voor opleiders. Dat komt omdat het werken met proefdieren een nichemarkt is en het om kleine aantallen mensen gaan voor wie opleidingen op maat dan aangeboden zouden moeten worden.
- Via aanschuifonderwijs zijn er wel diverse mogelijkheden die ook door het werkveld worden benut. Echter blijft de vereiste voor het behalen van een bevoegdheid dat ook om- of bijscholers een gehele (relevante) vooropleiding op mbo of hbo-niveau afronden met een specialisatie tot proefdierverzorger of biotechnicus.

Op basis van dit onderzoek zijn meerdere mogelijkheden voor verbetering naar voren gekomen. Het gaat om:²

1. Verruimen van de mogelijkheden post-initieel aanbod
2. Verruimen mogelijkheden erkenning 'on the job' bijscholing
3. Duidelijker kaders formuleren met betrekking tot ontheffingen
4. Wettelijke ruimte bieden voor geschoolde diervverzorgers om met proefdieren te mogen werken
5. Wettelijke opleidingseisen aanpassen van namen en (crebo- en croho)nummers naar leeruitkomsten

Deze verbetermogelijkheden komen voort uit de wens van de gesproken stakeholders om de bevoegd- en bekwaamheidseisen van proefdierverzorgers en biotechnici zo optimaal mogelijk te laten aansluiten bij de praktijk van het werken met proefdieren.

We adviseren om deze verbetermogelijkheden in samenspraak met het veld verder uit te werken. In dit onderzoek hebben we met name verkend waar betrokkenen knelpunten ervaren en welke mogelijkheden voor verbetering ze zien.

² De volgorde van de mogelijkheden komt overeen met de wenselijkheid en impact van verbetering op het werkveld.

/ 2 Aanleiding en aanpak

2.1 Inleiding en context

Onderzoek naar knelpunten aansluiting onderwijs en arbeidsmarkt

Om in Nederland met proefdieren te mogen werken moeten mensen bekwaam en bevoegd zijn. Bekwaam wil zeggen dat iemand de juiste kennis en vaardigheden heeft. De bevoegdheid betekent dat iemand een specifiek opleidingsopleidingstraject moet hebben afgerond. Er komen signalen over knelpunten bij de aansluiting van het betreffende onderwijs en de beroepspraktijk. AEF is door het ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit (LNV) gevraagd om onderzoek uit te voeren naar deze knelpunten.

Gebruik proefdieren in Nederland³

De Wet op de dierproeven verbiedt dierproeven tenzij er goede redenen voor zijn. Wat deze redenen zijn is in de Wet op de Dierproeven (Wod) geregeld. In 2021 werden in Nederland 477.970 dierproeven uitgevoerd. De meest gebruikte diersoorten hiervoor zijn knaagdieren. 26,5% van de dierproeven hebben fundamenteel wetenschappelijk onderzoek als doel, 23,7% toegepast en omzettingsgericht onderzoek en 35,3% krachtens wetgeving vereiste toxiciteits- en veiligheidstesten. 11,4% van de dieren werd gedood zonder voorafgaande handeling. Dit gebeurt voor het gebruik van de dierlijke organen, lichaamsvloeistoffen of weefsel. In tegenstelling tot de EU wordt dit in Nederland wel als dierproef aangezien. 3,0% van de dierproeven werden in het onderwijs gebruikt (14.339 dieren).

3V's en het streven naar een proefdiervrije toekomst

De inzet van proefdieren is een politiek en maatschappelijk gevoelig onderwerp met de nodige ethische dilemma's. Sterker nog: vanuit de Nederlandse politiek is het streven geformuleerd dat op den duur dierproeven niet meer nodig zullen zijn. Tot die tijd wordt er ingezet op de transitie proefdiervrije innovatie (TPI) en de 3V's. TPI heeft als doel de ontwikkeling en het toepassen van proefdiervrije innovaties te versnellen. De 3V's zijn Vervanging, Vermindering en Verfijning. Vervanging richt zich op directe vervanging van dierproeven door alternatieven, zoals computermodellen, cel- en weefselkweekmethoden of het gebruik van fietsbanden en bloemblaadjes voor het onderwijs om handelingen zoals hechten te oefenen. Vermindering gaat over het verminderen van het aantal dierproeven, bijvoorbeeld met behulp van statistische analysemethoden of meetinstrumenten. Verfijning heeft als doel om ongerief van het proefdier te voorkomen of te verminderen. Dit kan bijvoorbeeld door het verbeteren van de huisvesting en het toepassen van pijnbestrijding.

Regels voor het uitvoeren van dierproeven

Organisaties die dierproeven willen uitvoeren, hebben een instellingsvergunning nodig, verleend door NVWA. Daarnaast heeft elk project waarbij een proefdier gebruikt wordt een projectvergunning nodig. Deze vergunningen moeten bij de Centrale Commissie Dierproeven (CCD) aangevraagd

³ Cijfers volgens NVWA, Zo doende. Jaaroverzicht dierproeven en proefdieren van de Nederlandse Voedsel- en Warenautoriteit 2021, 2023.

worden. De CCD neemt haar besluit mede op basis van een advies van de Dierexperimentencommissie (DEC).

Verder is elke vergunninghouder verplicht om een Instantie voor Dierenwelzijn (IvD) in huis te hebben, of in het geval van een kleinschalig bedrijf, een externe IvD in te huren. Minimaal een van de personen moet een wetenschappelijke achtergrond hebben. IvD's adviseren het personeel over het dierenwelzijn, over de toepassing van de 3 V's en ontwikkelingen op dit gebied, ze houden intern toezicht op de uitvoering van de dierproeven en ze moeten worden betrokken bij het schrijven van een projectaanvraag.

Alleen speciaal opgeleide medewerkers mogen dierproeven opzetten, met proefdieren werken en dierproeven uitvoeren. De opleidingen van zulke medewerkers zijn onderwerp van dit rapport.

2.2 Vraagstelling

Door LNV werden de volgende vragen aan ons meegegeven:

1. Wat zijn de knelpunten en wensen vanuit het werkveld en het onderwijs?
2. Welke mogelijkheden zijn er voor het verbeteren van aansluiting tussen het onderwijs en het werkveld?
3. Zijn de huidige wettelijke kaders toereikend en voldoende doorgevoerd?

2.3 Aanpak

Om inzicht te verkrijgen in mogelijke knelpunten in de aansluiting tussen het onderwijs en de arbeidsmarkt, hebben we deskresearch gedaan en diverse stakeholders geïnterviewd.

Voor de deskresearch hebben we bestaande documentatie en vooral wet- en regelgeving geanalyseerd. Het ging daarbij met name om de Europese richtlijn dierproeven en de Nederlandse toepassing daarvan in de Wet op de Dierproeven (Wod).

Daarbij zijn we in gesprek gegaan met verschillende betrokkenen. In totaal hebben we vertegenwoordigers van 17 organisaties (21 personen) gesproken om een beeld te vormen van de huidige aansluiting onderwijs en arbeidsmarkt.

Figuur 1. Overzicht gesprekpartners

Afsluitend hebben we een gesprek gevoerd met een deel van de gesprekspartners. Daarin hebben we de belangrijkste bevindingen aan hen voorgelegd en besproken. Tevens hebben we met hen mogelijkheden besproken om de aansluiting onderwijs en arbeidsmarkt in de toekomst te verbeteren. Op basis van deze bijeenkomst hebben we de bevindingen aangescherpt en de aanbevelingen uitgewerkt. We hebben aan de gesprekspartners de bevindingen⁴, conclusies en mogelijkheden voor aanbevelingen in concept aangeboden en de feedback verwerkt in dit eindrapport. Vervolgens hebben we het rapport nog aan verschillende medewerkers van LNV, OCW en NVWA laten zien en hun feedback verwerkt.

2.4 Leeswijzer

Het onderzoeksrapport bestaat uit drie delen. In het **eerste deel** werken we de feitelijke inrichting van **het stelsel** uit. We beginnen bij de wet- en regelgeving met betrekking tot de opleidingsvereisten voor proefdierverzorgers en biotechnici. Vervolgens geven we een korte indruk van hoe het werkveld, opleiders en toezichthouders gezamenlijk zorg dragen voor bekwame en bevoegde proefdierverzorgers en biotechnici. In het **tweede deel** presenteren we de **bevindingen** van ons onderzoek op basis van de semi-gestructureerde interviews. We werken uit wat de belangrijkste belemmeringen zijn die betrokkenen ervaren in de huidige aansluiting tussen opleidingen en beroepspraktijk. Dat doen we in algemene zin, maar we staan ook stil bij specifieke belemmeringen zoals die worden ervaren door verschillende stakeholders. De gesprekken die we hebben gevoerd maakten duidelijk dat stakeholders door verschillen in perceptie en belangen ook verschillende knelpunten ervaren. In het **derde deel** geven we enkele **conclusies en aanbevelingen**. We presenteren hoe in de komende jaren het proefdierverzorgingsonderwijs en de arbeidsmarkt beter op elkaar aangesloten kunnen raken. Voor zover mogelijk beschrijven we wat de voor- en nadelen zijn van deze interventies. En wat dit vraagt van de betrokkenen.

⁴ We hebben aan de gesprekspartners alleen de bevindingen gedeeld die pasten bij hun perspectief. Dus aan de opleiders hebben we de teksten gedeeld vanuit het perspectief van de opleiders. We hebben dit gedaan om de betrokkenen niet te overvragen en de mogelijkheid te bieden vooral op de voor hen relevante onderdelen feedback te geven.

A light-colored mouse, possibly a laboratory mouse, is standing on its hind legs. It is facing left and looking upwards. The mouse has long, thin whiskers and a pink nose. Its fur is a pale, sandy color. The background is a plain, light-colored surface.

Deel 1

Beschrijving stelsel

/ 3 Het stelsel: inrichting onderwijs en arbeidsmarkt proefdierverzorgers

3.1 Inleiding

In dit hoofdstuk werken we uit hoe het stelsel is ingericht. We beginnen (paragraaf 3.2) met een uitwerking van de wet- en regelgeving. Daarin staan specifieke regels en beperkingen om de kwalificaties en professionele normen van personen die proefdieren verzorgen te waarborgen. Zo vereist de wet dat proefdierverzorgers en biotechnici⁵ zowel deskundig als bevoegd moeten zijn. Ze moeten ten minste een daartoe bestemde opleiding op mbo of hbo-niveau hebben afgerond. Dat wil zeggen dat het (de facto) een beschermd beroep is⁶. In paragraaf 3.3 werken we uit welke opleidingsmogelijkheden er op dit moment voor handen zijn. Vervolgens (paragraaf 3.4) geven we korte schets van de vergunninghouders waar proefdierverzorgers en biotechnici mogen werken en het type werkzaamheden dat ze vanuit hun bevoegd- en bekwaamheid uitvoeren. We sluiten dit hoofdstuk af met een beschrijving (paragraaf 3.5) van de wijze waarop het toezicht op zowel de beroepspraktijk als het onderwijs is georganiseerd.

3.2 Opleidingsvereisten: Europese en Nederlandse wet- en regelgeving

Een gelaagd systeem van bekwaamheid- en opleidingsvereisten in de wet- en regelgeving

De wet- en regelgeving rondom proefdieren is gelaagd opgebouwd. In 2010 is de Europese richtlijn 2010/63/EU (hierna: Dierproevenrichtlijn) in werking getreden. Een richtlijn is een wetgevend instrument van de Europese Unie. Lidstaten zijn hieraan gebonden, maar een richtlijn heeft in tegenstelling tot een verordening geen rechtstreekse werking: lidstaten moeten deze eerst implementeren in nationale wet- en regelgeving. Met de herziene Wet op de dierproeven (Wod) heeft Nederland sinds 2014 de Dierproevenrichtlijn in de nationale wet- en regelgeving geïmplementeerd.⁷ Daarnaast worden meer specifieke regels, zoals bekwaamheidsvereisten van personeel, uitgewerkt in het 'Dierproevenbesluit' (dpb), 'Dierproevenregeling' (dpr) en 'Besluit erkenning cursussen en diploma's' (becd).

We bespreken hieronder de kwalificatie- en opleidingsvereisten die in deze wet- en regelgeving is uitgewerkt voor proefdierprofessionals: onderzoekers, proefdierverzorgers en biotechnici.

⁵ In de wet- en regelgeving wordt onderscheid gemaakt tussen proefdierverzorgers en specialist proefdierverzorgers. In het veld wordt gebruikt gemaakt van de termen proefdierverzorgers als het gaat om een afgeronde mbo opleiding en van biotechnicus als het gaat om een afgeronde hbo opleiding. In dit document spreken we daarom over proefdierverzorgers en biotechnici. We hebben het over proefdierprofessionals als we het over zowel onderzoekers als proefdierverzorgers en biotechnici hebben.

⁶ [Regulated Profession Database \(europa.eu\)](https://european-council.europa.eu/media/en/pressts/Pages/Regulated-Profession-Databases-2019-01-23.aspx) (biotechnicus); [Regulated Profession Database \(europa.eu\)](https://european-council.europa.eu/media/en/pressts/Pages/Regulated-Profession-Databases-2019-01-23.aspx) (proefdierverzorgers).

⁷ Deze verving de eerdere Wet op de dierproeven uit 1977.

De Europese dierproevenrichtlijn: adequate bescherming proefdieren door bekwame medewerkers

Het doel van de Dierproevenrichtlijn is om proefdieren in Europa een adequaat beschermingsniveau te bieden en het beleid in de verschillende lidstaten te harmoniseren. In de richtlijn worden in artikel 23 en 24 de vereisten geregeld voor werknemers die met proefdieren werken, in termen van scholing, supervisie en werkomstandigheden. Lidstaten moeten zorgdragen dat personeelsleden **voldoende geschoold zijn, bekwaam zijn en voortdurend worden opgeleid.**

Deze vereisten gelden voor al het personeel, dat werkt bij “fokkers, leveranciers en gebruikers” van proefdieren, en de volgende functies uitoefent⁸:

- A. Procedures uitvoeren op dieren;
- B. Projecten en procedures ontwerpen;
- C. Proefdieren verzorgen;
- D. Proefdieren doden.

Onderzoekers zijn degenen die de onderzoeksprojecten en procedures ontwerpen (sub B) en zij moeten volgens de Europese richtlijn wetenschappelijk zijn opgeleid en soortspecifieke kennis hebben.

Degenen die de proefdieren verzorgen, doden en de procedures uitvoeren (sub A, C en D) hoeven niet wetenschappelijk te zijn opgeleid, maar dienen onder supervisie te werken “totdat zij het bewijs van de vereiste bekwaamheid hebben geleverd”. Van de lidstaten wordt verwacht dat ze in landelijke wetgeving uitwerken aan welke opleidings- en trainingseisen moet worden voldaan. In bijlage 5 van de Richtlijn worden de elementen genoemd waaraan de scholing, opleiding en de vereisten voor het verwerven, op peil houden en aantonen van de vereiste bekwaamheid aan moeten voldoen.

Bijlage 5 van de Dierproevenrichtlijn, lijst van de in artikel 23 lid 3 bedoelde elementen

1. Toepasselijke nationale wetgeving inzake aanschaf, houderij, verzorging en gebruik van dieren voor wetenschappelijke doeleinden.
2. Ethiek in verband met de relatie tussen mens en dier, de intrinsieke waarde van het leven en argumenten voor en tegen het gebruik van dieren voor wetenschappelijke doeleinden.
3. Basisbiologie en passende soortspecifieke biologie met betrekking tot anatomie, fysiologische kenmerken, fokken, genetica en genetische manipulatie.
4. Diergedrag, houderij en milieuverrijking.
5. Soortspecifieke omgangsmethoden en procedures, indien passend.
6. Beheer van diergezondheid en hygiëne.
7. Herkenning van soortspecifieke symptomen van angst, pijn en lijden bij de meest voorkomende laboratoriumsoorten.
8. Verdoving, pijnverlichtingsmethoden en doden.
9. Gebruik van humane eindpunten.
10. Eis tot vervanging, vermindering en verfijning.
11. Opzetten van procedures en projecten, indien passend.

⁸ Artikel 23 lid 2 Dierproevenrichtlijn

Nederlandse implementatie van de richtlijn: alleen bevoegd personeel mag met proefdieren werken bij vergunninghoudende instellingen

Wet op de Dierproeven: Nee, tenzij...

In Nederland is de Dierproevenrichtlijn geïmplementeerd en uitgewerkt in de Wet op de dierproeven (Wod). Net als de Europese richtlijn is het doel van de Wod is om proefdieren die voor wetenschappelijke doeleinden worden gebruikt beter te beschermen. De wet gaat daarbij uit van het “nee, tenzij” principe. Dit betekent dat er geen dierproef mag worden uitgevoerd, *tenzij* er geen voor dit onderzoek geschikte vervangende methoden bestaan. Ook voor het professioneel werken met proefdieren geldt dit ‘nee, tenzij’ principe.

Verplichtingen vergunninghouders ten opzichte van bevoegd- en bekwaamheden medewerkers

Zo regelt de Wod dat enkel organisaties die daartoe een zogenaamde instellingsvergunning hebben gekregen van de Nederlandse Voedsel- en Warenautoriteit (NVWA) dierproeven mogen doen. Deze organisaties (hierna: vergunninghouders) moeten daarnaast voor elk afzonderlijk proefdieronderzoek een projectvergunning aanvragen bij de Centrale Commissie Dierproeven (CCD).

Voor de vergunninghouders schrijft de wet een heel scala aan verplichtingen voor om het welzijn van de dieren zoveel mogelijk te beschermen en ongerief tot een minimum te beperken. De proefdierprofessionals spelen daarin een cruciale rol. Daarom vereist de wet dat vergunninghouders ervoor zorgen dat ‘personeelsleden die met de dieren omgaan, toegang hebben tot specifieke informatie betreffende de in de inrichting gehuisveste soorten’ en ‘ervoor zorgen dat personeelsleden voldoende geschoold en bekwaam zijn, voortdurend worden opgeleid en onder toezicht staan totdat zij het bewijs van de vereiste bekwaamheid hebben geleverd’⁹. De specifieke eisen en opleidingen, die in Nederland gelden, staan uitgewerkt in het ‘Dierproevenbesluit’ (dpb), ‘Dierproevenregeling’ (dpr) en ‘Besluit erkenning cursussen en diploma’s’ (becd). Daar gaan we later in de tekst dieper op in.

Elke vergunninghouder moet volgens Wod art. 13f3c mensen in dienst hebben, die ‘ervoor zorgen dat personeelsleden voldoende geschoold en bekwaam zijn, voortdurend worden opgeleid en onder toezicht staan totdat zij het bewijs van de vereiste bekwaamheid hebben geleverd’. Die personen worden Functionarissen Competenties genoemd. Zij spelen een sleutelrol in het interne toezicht bij de vergunninghouders.

In de wet wordt een verschil gemaakt tussen verschillende functies van proefdierprofessionals

In Nederland wordt onderscheid gemaakt tussen degenen die projecten met proefdieren opzetten en aanvragen (onderzoeker), degenen die dierproeven verrichten (biotechnicus), en degenen die proefdieren verzorgen en mogen doden (proefdierversorger).

Werkzaamheden	Functie	Opleidingsniveau
Projecten met proefdieren aanvragen en opzetten	Onderzoeker	Wetenschappelijk
Dierproeven verrichten	Biotechnicus of specialist proefdierversorger	HBO en MBO niveau 4
Proefdieren verzorgen en doden	Proefdierversorger	MBO niveau 3

⁹ Dierenrichtlijn artikelen 23 en 24; Wod artikelen 13f3 en 13f4.

Tabel 1. Overzicht functies proefdierprofessionals

Hieronder staan we stil bij de specifieke opleidingseisen die de Nederlandse wet- en regelgeving voorschrijft voor de bovengenoemde drie functies. In het rest van het onderzoek focussen we alleen op proefdiervverzorgers en biotechnici en zullen we niet verder op onderzoekers ingaan.

Artikel 9 Wod: opleidingseisen onderzoekers (wo)

Onderzoekers mogen projecten, waarvoor proefdieren worden gebruikt, opzetten en daarvoor een projectvergunning aanvragen. Voor de vereisten met betrekking tot onderzoekers begint het in de wet- en regelgeving bij artikel 9 van de Wod.

Wet op de dierproeven: Artikel 9

Het is verboden een dierproef te verrichten indien de persoon die het project en de dierproef opzet niet voldoet aan bij of krachtens algemene maatregel van bestuur met het oog op de deskundigheid en de bekwaamheid te stellen regels.

De algemene eisen voor onderzoekers worden nader uitgewerkt in het dierproevenbesluit en de dierproevenregeling. In [Artikel 2 Dierproevenbesluit 2014](#) staat dat een onderzoeker 'wetenschappelijk opgeleid moet zijn in een lidstaat van de Europese Unie (of de Europese Economische Ruimte) in een richting die verband houdt met de te verrichten werkzaamheden, beschikt over soortspecifieke kennis en een door de minister erkende cursus proefdierkunde heeft gevolgd.' Deze erkende cursussen proefdierkunde staan opgesomd in het 'besluit erkenning cursussen en diploma's (BECD) artikel 2. De specifiek te verwerven competenties binnen deze cursussen zijn vervolgens uitgewerkt in [Bijlage 6 Dierproevenregeling 2014](#). Het gaat onder meer om 'kennis van de basisbeginselen van het ethisch afwegingsproces', 'kennis van herkenning van pijn en ongerief', en 'kennis van soortspecifiek gedrag'. De cursussen duren zo'n 2,5 tot 4 weken, representeren 3 tot 4 ECTS (studiepunten) en hebben een studielast tussen de 84 en 112 studie-uren. Op de volgende pagina hebben we de erkende cursussen voor onderzoekers uitgewerkt in een overzicht.

Opleidingsinstituut	Voor wie	Inhoud
Universiteit Utrecht	Opleiding voor functionarissen	Proefdierspecialist (ex art. 13 f 3 a Wod)
Universiteit Utrecht	Cursus voor functionarissen	Opleiding om de juiste personen voor dierproeven toe te laten, en over de verantwoordelijkheden die de functionaris competenties heeft
Universiteit Utrecht	onderzoekers	Proefdierkunde (+ soortspecifieke cursus knaagdieren en konijn), ex art. 9 Wod)
Universiteit Leiden	onderzoekers	Cursus proefdierkunde /Course on Laboratory Animal Science
Rijksuniversiteit Groningen	onderzoekers	Cursus proefdierkunde (ex art. 9 Wod)
Radboud UMC	onderzoekers (en MA studenten)	Cursus proefdierkunde/ on laboratory animal science (ex art. 9 Wod)

Radboud Universiteit	Onderzoekers (MA Biologie)	Course on Laboratory Animal Sciences (+ soortspecifiek knaagdieren)
Universiteit Maastricht	onderzoekers	Lab Animal Science (ex art. 9 Wod)
Amsterdam UMC	onderzoekers	Laboratory Animal Science (Animal Welfare) (ex. art. 9 Wod)

Tabel 2. Opleidingsmogelijkheden onderzoekers

Artikel 13f Wod: opleidingseisen (specialist) proefdierversorgers (mbo en hbo)

In artikel 13f van de Wod formuleert de wetgever in algemene zin de voorwaarden voor proefdierversorgers en biotechnici. Voor biotechnici (of specialist proefdierversorgers) geldt artikel 13f2b en voor proefdierversorgers artikel 13f2a.

Wet op de dierproeven: Artikel 13f

13f1. De fokker, de leverancier en de gebruiker zijn, onverminderd hun gehoudenheid de desbetreffende voorschriften, verbonden aan een voor hen geldende instellingsvergunning of ontheffing, na te leven, verplicht ervoor zorg te dragen dat zij over voldoende personeel beschikken en dat de dieren behoorlijk worden verzorgd, behandeld en gehuisvest, met in achtneming van bij of krachtens algemene maatregel van bestuur te dien aanzien te stellen regelen.

13f2. Tot de in het eerste lid bedoelde regelen kunnen behoren regelen met betrekking tot:

- a. de deskundigheid en de bekwaamheid van degenen die de dieren verzorgen en doden;
- b. de deskundigheid en de bekwaamheid van degenen die dierproeven verrichten;

Ook voor proefdierversorgers of biotechnici staat in de onderliggende regelgeving nader gespecificeerd welke werkzaamheden ze mogen verrichten, mits ze daartoe bevoegd en bekwaam zijn. Proefdierversorgers mogen "eenvoudige biotechnische handelingen, zoals het afnemen van bloed, het oraal ingeven, het toedienen van eenvoudige injecties, het verwijderen van hechtingen en het op verantwoorde en eenvoudige wijze doden van kleine proefdieren" uitvoeren (Dpr artikel 6 lid 3a). Bij de handelingen die biotechnici of specialist proefdierversorgers mogen uitvoeren horen "het uitvoeren van andere biotechnische werkzaamheden dan bedoeld onder a, zoals het canuleren van (bloed)vaten, het wegnemen van (delen van) organen, het toepassen van (inhalatie)narcose, het met gebruikmaking van complexere methoden dan bedoeld in onderdeel a op verantwoorde wijze doden van kleine proefdieren en het op verantwoorde wijze doden van grote proefdieren" (Bpr artikel 6 lid 3b).

In artikel 8 van het dierproevenbesluit en artikel 6 lid 1b van de dierproevenregeling staat vermeld dat biotechnici (hbo en mbo niveau 4) een specifieke opleiding moeten hebben afgerond. Er wordt hierbij opvallend genoeg geen onderscheid gemaakt in bevoegdheid tussen een mbo niveau 4 opgeleide specialist proefdierversorger of biotechnicus en iemand die daartoe een hbo-opleiding heeft afgerond.

De bijbehorende opleidingseisen zijn in het 'besluit erkenning cursussen en diploma's (BECD) in artikelen 3 en 4 nader uitgewerkt. Hierin worden specifiek de namen van de opleidingen, Croho- (hbo) en Crebo- (mbo) nummers en vereiste minoren, majoren en afstudeerrichtingen benoemd. Verder worden de eisen voor de hbo opleiding tot proefdierversorger op hbo-niveau in [Bijlage 8 Dierproevenregeling 2014](#), de eisen voor de hbo opleiding tot biotechnicus in [Bijlage 9](#)

[Dierproevenregeling 2014](#) beschreven. De opleidingseisen voor het mbo zijn verder uitgewerkt in het mbo kwalificatiedossier. In tabel 3 geven we het overzicht van alle opleidingsmogelijkheden die leiden tot een bevoegdheid (specialist) proefdierversorger oftewel biotechnicus. Onderstaande tabel geeft de opleidingsmogelijkheden weer die tot een wettelijke bevoegdheid leiden voor (specialist) proefdierversorger leiden.¹⁰

Onderwijsinstelling	Locatie	Type opleiding	Specialisatie referentie / naam opleiding
Aeres mbo	Barneveld	Proefdierversorger	Crebo 25579 i.c.m. keuzedeel proefdierversorger
Aeres Trainingscenter (mbo)	Barneveld	Proefdierversorger verkorte cursus; module	Crebo 25915; module Ethiek en Wetgeving
Yuverta (mbo)	Nijmegen	Biotechnicus BOL	Gespecialiseerde proefdierversorger/biotechnicus (crebo 25914) i.c.m. dierenartsassistent/paraveterinair (crebo 25577)
HAS (hbo)	Den Bosch	Proefdierversorger	Toegepaste Biologie: minor Applied Animal Sciences
Yuverta (mbo)	Nijmegen	Biotechnicus BBL	Gespecialiseerde proefdierversorger/biotechnicus (crebo 25914): opscholing
Van Hall Larenstein (hbo)	Leeuwarden	Biotechnicus	Diermanagement: minor proefdierbeheer of minor 'verantwoord diergebruik in veldonderzoek' i.c.m. Wildlife management
Hogeschool Utrecht (hbo)	Utrecht	Biotechnicus	Biologie en Medisch Laboratoriumonderzoek: specialisatie Zoölogie; open cursus 'proefdierkunde hbo biotechnicus'
Hogeschool Leiden (hbo)	Leiden	Biotechnicus	Biologie en Medisch Laboratoriumonderzoek: specialisatie dierexperimenteel onderzoek
Avans (hbo)	Breda	Biotechnicus	Biologie en Medisch Laboratoriumonderzoek: minor proefdierkunde
Hogeschool Rotterdam (hbo)	Rotterdam	Biotechnicus	Biologie en Medisch Laboratoriumonderzoek: minor proefdierkunde

Tabel 3. Opleidingsmogelijkheden (specialist) proefdierversorger

¹⁰ De namen of nummers van vier van de opleidingen uit bovenstaande tabel staan op dit moment anders geregistreerd in de dierproevenregeling dan bij de opleiders zelf. Het gaat om de opleiding bij het Aeres Trainingscenter (volgens dpr crebo 25578), Yuverta proefdierversorger (volgens dpr 25466), Yuverta gespecialiseerde proefdierversorger (volgens dpr 25914), Van Hall Larenstein (volgens dpr Diermanagement, minor proefdierbeheer).

De Nederlandse wet- en regelgeving in vergelijking met andere lidstaten

De Europese Dierproevenrichtlijn schrijft voor dat EU-lidstaten regels stellen voor de bekwaamheid van personeel van fokkers, leveranciers en gebruikers van proefdieren, voor zover zij de in de richtlijn gedefinieerde handelingen verrichten bij de proefdieren. De richtlijn laat veel beoordelingsruimte aan de EU-lidstaten over de wijze waarop zij invulling geven aan deze bekwaamheid en opleidingsvereisten. Nederland heeft ervoor gekozen om hiervoor volwaardige mbo- en hbo-opleidingen in te richten.

Een werkgroep van de Federation of European Laboratory Animal Science Associations (FELASA)¹¹ heeft onlangs een artikel gepubliceerd waaruit duidelijk wordt hoe verschillend de opleidingseisen in de lidstaten zijn vertaald ("the responses from the survey demonstrated that there is a considerable variation in how LAS (Laboratory Animal Sciences) staff are educated and trained between European countries.")¹². Helaas is er geen overzicht beschikbaar waaruit duidelijk wordt op welke manieren de verschillende lidstaten de opleidingseisen vorm hebben gegeven.

We hebben binnen de scope van dit onderzoek geen uitgebreide inventarisatie kunnen maken naar de invulling in andere EU-lidstaten. Om toch enig zicht te krijgen op de verschillen tussen Europese lidstaten, hebben we een beknopte vergelijking gemaakt met onze EU-buurlanden. Zo wordt in Vlaanderen een onderscheid gemaakt tussen dierenverzorgers 'die instaan voor de elementaire verzorging', 'in staan voor de bijzondere verzorging', en 'personen die actief meewerken aan dierproeven' ([Opleidingen werken met proefdieren | Vlaanderen.be](#)). Het grootste verschil is hier dat personen die alleen 'in staan voor de elementaire verzorging' van proefdieren geen medische handelingen mogen uitvoeren (zie bijlage 8 van het koninklijk besluit van 29 mei 2013 betreffende de bescherming van proefdieren) en een minder lange opleiding moeten volgen: 'ten minste 4 uren waarin noties worden bijgebracht (...)' in combinatie met een praktijkopleiding.

In Duitsland bestaat tevens een opleiding tot dierproefverzorger (Tierpleger/in – Forschung und Klinik), maar er is ook de mogelijkheid om aparte modules te volgen om met dieren te mogen werken, afhankelijk van voorkennis en toekomstige taken. Dit is vormgegeven volgens de richtlijn EU 2010/63/EU art. 23 lid 2.

3.3 Het onderwijsaanbod: bevoegd en bekwaam

Opleidingen die leiden tot een bevoegdheid

Zoals we hebben gezien mag iemand enkel dierproeven doen of met proefdieren werken, mits deze persoon deskundig en bevoegd is (art. 9 en art. 13f). In Nederland bestaan meerdere erkende opleidingen tot proefdierversorger en biotechnicus op mbo en hbo niveau die tot een bevoegdheid leiden. Deze voltijdopleidingen richten zich primair op initiële studenten. Oftewel studenten die vanuit het voortgezet onderwijs instromen in het mbo en hbo. Bij het mbo gaat het zowel om aanbod in de beroepsopleidende leerweg (bol), als de beroepsbegeleidende leerweg (bbl). In het hbo kunnen mensen zich tot proefdierversorger scholen middels enkele brede bachelors met enkele specifieke keuzedelen. Naast het aanbod voor initiële studenten, is er ook beperkt post-initieel aanbod in het

¹¹ FELASA is de overkoepelende organisatie van onafhankelijke Europese nationale en regionale proefdierkunde verenigingen. FELASA houdt zich onder aanbevelingen over onderwijs en opleiding voor personen die verantwoordelijk zijn voor het welzijn van proefdieren, voor personen die verantwoordelijk zijn voor de opzet en uitvoering van studies met dierproeven, en voor specialisten in proefdierkunde. Bron: <https://www.humane-endpoints.info/nl/felasa>

¹² Abelson et.al., *Harmonisation of education, training and continuing professional development for laboratory animal caretakers, technicians and technologists: Report of the FELASA-EFAT Working Group*, 2023.

mbo en hbo. Hieronder geven we meer inzicht in het opleidingsaanbod voor proefdiervverzorgers en biotechnici.

Opleidingsaanbod tot (specialist) proefdiervverzorger

Aeres mbo

De opleiding tot proefdiervverzorger duurt 3 jaar en vindt plaats op mbo niveau 3. Het keuzedeel 'proefdiervverzorger' in jaar 3 van de opleiding 'vakbekwaam medewerker diervverzorging' leidt tot de bevoegdheid om als proefdiervverzorger te werken. De opleiding van drie jaar staat gelijk aan een studiebelasting van 4800 uren.

Aeres mbo trainingscenter

Deze verkorte opleiding van 16 dagen eindigt met een praktijkexamen en leidt tot een art. 13f bevoegdheid. Het is bestemd voor personen die al een mbo 3 opleiding in een aanverwante richting, zoals diervverzorging, veehouderij, paraveterinair of paardenhouderij, hebben afgerond. Zonder vooropleiding in de diervverzorging worden minimaal 500 (stage)uren in de (proef)diervverzorging geëist, die vervolgens beoordeelt worden door een interne commissie. Verder moeten ze werken bij een vergunninghouder. De cursus wordt regelmatig aangeboden.

In het geval dat een persoon bij een vergunninghouder in dienst is en middels ontheffing daar met een specifieke diersoort mag werken, bestaat de mogelijkheid om de 2-daagse module Ethiek en Wetgeving te volgen. Het afronden leidt wel tot een Bewijs van Verklaring voor proefdierkennis, maar niet tot de officiële bevoegdheid.

Yuverta mbo

Yuverta biedt een BBL opleiding (+maatwerk) van één jaar tot biotechnicus. De opleiding omvat ongeveer 36 lesdagen en is bedoeld voor proefdiervverzorgers op niveau 3 die willen doorgroeien. Zij moeten in bezit zijn van het certificaat keuzedeel 'uitvoeren proefdierhandelingen (K0606)' en bij een vergunninghouder werken. De lessen staan in het teken van de anatomie, fysiologie en pathologie van dieren, daarnaast brengen wij kennis over hygiëne, ethiek, wetgeving en erfelijkheidsleer. Maatwerk is mogelijk door vrijstelling te geven voor AVO-vakken en een deel van de anatomie, fysiologie en pathologie in het geval van een paravetrinair diploma.

Ook bestaat er de mogelijkheid om de opleidingen (mbo 4) dierenartsassistent en specialist biotechniek te combineren. Dit duurt 4 jaar en houdt ongeveer 4800 studieuren in.

HAS hbo

Het is mogelijk om tijdens de opleiding Toegepaste biologie de bevoegdheid te behalen om als proefdiervverzorger te werken. Hiervoor moeten studenten in het laatste jaar van de opleiding kiezen voor de specialisatie Applied Animal Sciences (30 EC). Verder moeten zij middels een extra praktijkweek handelingen oefenen. Studenten die biotechnicus willen worden, moet de gehele bachelor volgen.

Van Hall Larenstein hbo

Tijdens de 4 jaar durende hbo opleiding Diermanagement kunnen studenten kiezen voor de minor proefdierbeheer (30 EC). Dit leidt tot de bevoegdheid om als biotechnicus te werken. De specialisatie legt zowel nadruk op het werken met dieren, maar ook op regelgeving bij

proefdiergebruik en alternatieven en vaardigheden omtrent management van een proefdierfaciliteit. Een tweede mogelijkheid om tot de bevoegdheid biotechnicus te komen is om tijdens de opleiding Diermanagement voor de major Wildlife Management te kiezen en vervolgens voor de minor Verantwoord diergebruik in veldonderzoek (30 EC). In beide gevallen is aanvullend een proefdierkundige stage verplicht.

Hogeschool Utrecht hbo

Tijdens de 4-jarige opleiding Biologie en Medisch Laboratoriumonderzoek (Life Sciences) is het mogelijk om na het tweede studiejaar te kiezen voor de specialisatie (30 EC). Na het afronden is de bevoegdheid om als biotechnicus te werken behaald. Voor laboratoriummedewerkers bestaat de mogelijkheid om binnen een jaar (1148 studiebelastingen) de bevoegdheid biotechnicus te halen. Deelnemers moeten voorkennis hebben over biologische basisvakken en een werkplek, waarbij ze vaardigheden en kennis rondom proefdiergebruik kunnen verwerven. Deel van de cursus is een stage van 4 maanden. De cursus start twee keer per jaar en is bedoeld voor max. 5 deelnemers.

Hogeschool Leiden hbo

Tijdens de voltijd opleiding Biologie en Laboratoriumonderzoek kunnen studenten kiezen voor de richting dierexperimenteel onderzoek (30 EC). De opleiding duurt 4 jaar. De focus ligt op het werken in een laboratorium en het onderzoeken van ziekten. Het keuzedeel dierexperimenteel onderzoek leidt tot de bevoegdheid om zowel met de dieren zelf te werken als ook het biomedisch (lab)onderzoek uit te voeren.

Avans hbo

Tijdens de 4-jarige opleiding Biologie en Medisch Laboratoriumonderzoek kunnen studenten de minor proefdierkunde (30 EC) kiezen. De minor leidt tot de bevoegdheid om handelingen aan proefdieren uit te voeren. Door voor deze minor te kiezen kan een student in een onderzoeksinstituut werken, waar onderzoek wordt gedaan o.a. naar ziekten.

Hogeschool Rotterdam hbo

Studenten kunnen in jaar 3 van de opleiding Biologie en Medisch Laboratoriumonderzoek kiezen voor de specialisatie proefdierkunde (30 EC). Hierbij horen minimaal 150 uur meewerken aan een proefdier-gerelateerd onderzoek in het Erasmus MC.

In Nederland is gekozen voor brede (biologische) opleidingen als basis voor een specialisatie tot proefdierversorger

De opleidingen tot bevoegd proefdierversorger of biotechnicus zijn overwegend ontworpen voor initiële studenten: die rechtstreeks vanuit het voortgezet onderwijs komen. De opleidingen bieden binnen dit initiële een solide basis in zowel de praktische vaardigheden als de theoretische kennis die nodig is voor het werken met proefdieren. Studenten worden grondig getraind in aspecten zoals dierversorgering, ethiek, wetgeving en biotechnische handelingen, met als doel het behalen van de vereiste bevoegdheden om professioneel in het veld te kunnen werken.

De bevoegdheid tot proefdierversorger behalen studenten wanneer ze een van de hierboven genoemde gehele opleidingen op mbo-of hbo-niveau hebben afgerond, mits ze daarin specifieke keuzedelen hebben afgerond. Studenten kiezen pas in de laatste fase van hun opleiding voor de specialisatie in proefdierversorgering. Deze opleidingspaden leggen de nadruk op een uitgebreide kennis van dierbiologie, die bij de meeste hbo-opleidingen verder wordt aangevuld met

biotechnische vaardigheden. Vanwege de vereiste om specifieke gehele opleidingen te moeten afronden, laat het Nederlandse stelsel weinig flexibiliteit om de bevoegdheid tot proefdiervorzorger te behalen vanuit andere (gerelateerde) opleidingen. Opleiders kunnen via maatwerktrajecten deze mogelijkheden wel bieden, maar door de wijze waarop het bevoegdheidstelsel is ingericht, kent dat de nodige belemmeringen (zie hoofdstuk bevindingen). Verder laat de nadruk op initiële studenten weinig ruimte voor om- en bijscholvers om op latere leeftijd de bevoegdheid tot biotechnicus of proefdiervorzorger te behalen. Het is opvallend dat de mogelijkheden voor academisch geschoolden wat dat betreft een stuk ruimer zijn: met een kortdurende cursus kunnen zij wel hun bevoegdheid halen (art. 9), hoewel ze in de praktijk ook vaak dierproeven verrichten.

Weinig mogelijkheden voor op-, om- en bijscholing

Voor diegenen die al werkzaam zijn binnen het vakgebied of vanuit een andere discipline willen overstappen, blijken de mogelijkheden voor om- en bijscholing binnen het Nederlandse stelsel beperkt. Opscholing in het Nederlandse onderwijssysteem verwijst naar het proces waarbij een individu aanvullende kwalificaties of vaardigheden verwerft binnen hun huidige vakgebied om een hoger niveau of specialisatie te bereiken, terwijl omscholing het proces is waarbij iemand wordt getraind in een geheel nieuw vakgebied of beroep. In het geval van bijscholing moeten proefdiervorzorger of biotechnici extra training of onderwijs volgen om hun kennis en vaardigheden up-to-date te houden, nieuwe ontwikkelingen binnen hun beroep te leren, of aanvullende competenties verwerven die relevant zijn voor hun huidige functie of carrièrepad. Dat kan worden aangeboden door de erkende onderwijsaanbieders, maar bijvoorbeeld ook 'on the job' verkregen worden.

Opscholing: beperkte mogelijkheden voor mensen met passende vooropleiding

Voor proefdiervorzorger op mbo-niveau 3 bestaat de mogelijkheid zich op te scholen tot specialist proefdiervorzorger op mbo-niveau 4. Een dergelijk traject wordt uitsluitend aangeboden door Yuverta. De voorwaarden omvatten een afgeronde opleiding in proefdiervorzorging op niveau 3 en het certificaat voor het uitvoeren van proefdierhandelingen. Aansluitend kunnen mbo 4-afgestudeerden een hbo-opleiding volgen om als biotechnicus te werken, al vereist dit de voltooiing van een volledige bachelor op hbo-niveau. In sommige gevallen kan biologische voorkennis leiden tot een verkorte opleiding, maar de specialisatie tot proefdiervorzorger kan niet behaald worden door enkel relevante onderwijseenheden te voltooien.

Omscholing: diverse mogelijkheden voor mensen met aanverwante opleidingen

De route naar omscholing tot proefdiervorzorger staat open voor diegenen met een achtergrond in aanverwante opleidingen zoals diervorzorging, veehouderij, of paraveterinair dierenartsassistent. Deze aanverwante opleidingen bieden veelal de benodigde basis, maar missen specifieke kennis en vaardigheden gericht op proefdieren. Om bevoegd proefdiervorzorger te worden, kan men een opleiding of certificaat, zoals 'Uitvoeren proefdierhandelingen', aanvullen of een verkorte cursus bij AERES in Barneveld volgen, afhankelijk van de vooropleiding en praktijkervaring.

Bijscholing: verplicht, maar nauwelijks kaders en formeel aanbod

Bijscholing is volgens Europese en Nederlandse wetgeving een verplichting voor werkgevers om te zorgen dat hun personeel regelmatig wordt bijgeschoold, gericht op soortspecifieke kennis, innovatieve methoden, of de principes van de 3V's. Hoewel er een algemene bijscholingseis bestaat, zijn er geen specifieke kaders door de wetgever vastgelegd, waardoor de verantwoordelijkheid bij het veld zelf ligt. Tot op heden is er vanuit de opleiders geen specifiek aanbod ontwikkeld voor bijscholing. Elke werkgever geeft dus zelf invulling aan het bijscholen van medewerkers.

Gelijkstellingen en ontheffingen

Voor personen die niet aan de Nederlandse opleidingseisen voor art. 9 of art. 13f bevoegdheden voldoen kunnen vergunninghouders een aanvraag voor een gelijkstelling of een ontheffing bij de toezichthouder (NVWA) indienen. Een gelijkstelling kan door de NVWA afgegeven worden voor personen die in het buitenland een gelijkwaardige opleiding hebben gevolgd. Een ontheffing kan worden aangevraagd voor personen die niet bevoegd zijn, maar op een andere manier bekwaamheid kunnen aantonen, bijv. wel bekwaam met een specifieke diersoort kunnen werken.¹³ De vergunninghouder kan een ontheffing voor een persoon krijgen om met die specifieke diersoort te mogen werken of een specifieke handeling te mogen uitvoeren. Vaak gaat het om personen uit aanverwante disciplines waar alleen de proefdierkennis component mist. Denk hierbij aan iemand die paardenhouderij heeft gestudeerd, en alleen met proefpaarden zal werken. In dit geval kan een aanvullende cursus tot de juiste bevoegdheid leiden, bijvoorbeeld de module 'Ethiek en Regelgeving' bij het AERES Trainingscentre. Vanuit de toezichthouder wordt dan verwacht dat iemand met een ontheffing uiteindelijk alsnog de bevoegdheid behaalt. Dit voorbeeld geldt telkens alleen voor de opleiding paraveterinair. Voor andere opleidingen kan het module wel een ontheffingsvoorwaarde zijn, maar leidt niet tot een bevoegdheid.

3.4 De beroepspraktijk: overzicht van vergunninghouders waar proefdierversorgers werken

Proefdierversorgers kunnen werken bij een van de 77 instellingen en bedrijven in bezit van een vergunning voor het uitvoeren van dierproeven- en/of het fokken en afleveren van dieren¹⁴. Het gaat om fokkers, onderzoeksinstellingen, onderwijsinstellingen, farmaceutische bedrijven en universitaire ziekenhuizen en universiteiten.

Universiteiten en universitaire ziekenhuizen

14 universiteiten en universitaire ziekenhuizen hebben een vergunning om proefdieronderzoek te mogen uitvoeren. Het doel van een groot deel van de dierproeven is fundamenteel onderzoek over het functioneren van de mens en het dier en naar het ontstaan en de verloop van ziektes. Het Academisch Medisch Centrum van de UvA heeft bijvoorbeeld in 2021 in totaal 8.140 dieproeven uitgevoerd. Hiervan werden 1.373 dieren voor het onderwijs gebruikt, 240 werden met ongerief gefokt, 3.925 dieren werden voor fundamenteel wetenschappelijk onderzoek en 2.602 dieren voor toegepast en omzettingsgericht onderzoek gebruikt. Grotendeels werden muizen en ratten gebruikt, verder konijnen en cavia's, maar ook een aantal schapen en varkens. Voorbeelden van doeleinden van de onderzoeken zijn het begrijpen en bestrijden van kanker of infectieziekten.

Onderzoeksinstellingen (lab- en veldonderzoek)

Er zijn verschillende onderzoeksinstellingen die dierproeven voor onderzoek gebruiken. Hier kan men onder andere denken aan onderzoek naar voedselveiligheid, medische innovatie, geneesmiddelen en chemische stoffen. De risicobeoordelingen van deze stoffen of producten is wettelijk bepaald door de Europese wetgeving (REACH (*Registration, Evaluation, Authorisation and Restriction of Chemicals*), [1907/2006/EG](#) (chemische stoffen); 1107/2009/EG

¹³ Paragraaf 4.2 gaat in op de aantallen van ontheffingsaanvragen.

¹⁴ NVWA, Zo doen de 2021. Jaaroverzicht dierproeven en proefdieren van de Nederlandse Voedsel- en Warenautoriteit, 2023.

(gewasmiddelbescherming); 528/2012/EG (biociden). Er bestaan bedrijven die proefdieronderzoek in opdracht van een onderzoeksinstituut zoals een universiteit uitvoeren, bijvoorbeeld door een tekort aan eigen laboratoria of medewerkers.

Onder deze categorie vallen hieronder instellingen die veldonderzoek uitvoeren. Deze instellingen doen onderzoek naar ziektes, populatie-ontwikkeling en migratieroutes van wilde dieren.¹⁵ Denk aan muizen, mollen, muskusratten, vogels, vleermuizen, vissen, herten en wolven. Dit type onderzoek heeft vaak als doel het beschermen van dieren, maar kan ook onder de Wod vallen als het leidt tot (mogelijk) ongerief. Voor het uitvoeren van dit onderzoek is een vergunning vereist, en het personeel moet bevoegd en bekwaam zijn. Dit komt doordat veldonderzoek ongemak voor de dieren kan veroorzaken, bijvoorbeeld doordat ze (tijdelijk) worden gevangen en vastgehouden, en er handelingen zoals bloedafname of het aanbrengen van een GPS-tracker kunnen plaatsvinden.

Farmaceutische bedrijven

De wet- en regelgeving zorgt ervoor dat dierproeven maar voor een beperkt aantal doelen mogen worden gebruikt. Een van de doelen is het testen van geneesmiddelen voor de mens. Medicijnen mogen wettelijk niet worden gebruikt zonder ze eerst met dieren te hebben getest (2019/5/EG en 2001/83/EG). Dit mogen farmaceutische bedrijven met een instellingsvergunning doen.

Fokkerijen

Fokkers fokken en voeden dieren op die voor toekomstig proefdieronderzoek worden ingezet. In 2021 hadden 43 instellingen een vergunning voor zowel het fokken of afleveren van dieren als voor het verrichten van dierproeven, een enkele instelling had alleen een vergunning om dieren te fokken en af te leveren. Fokkerijen en hun werknemers moeten aan dezelfde wet- en regelgeving voldoen als een onderzoeksinstituut.

3.5 Het toezicht: NVWA voor de proefdieren, de NVAO en Onderwijsinspectie voor het onderwijs

NVWA

De Nederlandse Voedsel- en Warenautoriteit fungeert als toezichthouder voor vergunninghouders. Ze controleert of de instellingen een vergunning voor het fokken van proefdieren of voor het uitvoeren van dierproeven hebben. Er zijn twee verschillende vergunningen beschikbaar: een instellingsvergunning voor instellingen die proefdieren fokken, afleveren of dierproeven uitvoeren, en een projectvergunning voor onderzoeks- of onderwijsinstellingen die proefdieren gebruiken. Ook houdt de NVWA toezicht of de vergunninghouders volgens de wet- en regelgeving werken. Hier gaat het o.a. om de bevoegd- en bekwaamheid van mensen die met de proefdieren werken, om de regels rond de huisvesting en verzorging van de dieren en om de verplichte aanwezigheid van de Instantie voor dierenwelzijn (IvD) bij elke vergunninghouder. In 2021 voerde NVWA 113 inspecties door. Hiervan vond 11% onaangekondigd plaats.

Aanvullend op de toezichtfunctie van NVWA, verstrekt ze in opdracht van de minister van LNV ook vergunningen aan instellingen en bedrijven, en ontheffingen en gelijkstellingen van beroepskwalificaties.

¹⁵ Alleen gewervelde dieren vallen onder de Wod. Voor onderzoek met ongewervelde diersoorten, zoals insecten, kwallen en slakken, hoeft geen vergunning worden aangevraagd.

Verder publiceert NVWA jaarlijks op basis van gegevens van de vergunninghouders een overzicht 'Zo Doende' over het aantal dierproeven, het doel van de proeven en de diersoorten die gebruikt worden.

NVAO

Het toezicht op het hoger onderwijs is belegd bij de Nederlands-Vlaamse Accreditatieorganisatie (NVAO). Opleidingen in het hoger onderwijs, waaronder het hbo, worden door NVAO geaccrediteerd. De NVAO kijkt naar de kwaliteit van het onderwijs van een opleiding. Dit wordt gedaan aan de hand van het beoordelingskader, dat te vinden is op de website van de NVAO.

De beoordeling van een opleiding verloopt altijd hetzelfde. Dus ook voor de proefdierkundige opleidingen bestaan vanuit de NVAO geen aparte regels. Het is wel mogelijk dat de opleidingen zelf specifieke afspraken maken met het werkveld. Zaken als afstemming met het beroepenveld en bijvoorbeeld de vereisten die volgen uit de Wod, kunnen tijdens de visitatie van een opleiding door een deskundig panel worden bevraagd in de interviews die dan plaatsvinden. Er vindt echter geen expliciete toets plaats of de opleidingseisen nog overeenkomen met de verplichtingen die volgen uit de Wod.

Onderwijsinspectie

De Onderwijsinspectie houdt toezicht op de kwaliteit van het mbo-onderwijs. Daartoe bezoekt de inspectie (meestal aangekondigd) eens in de vier jaar alle mbo-instellingen. De Inspectie beoordeelt primair de kwaliteit van het onderwijs, op basis van de Wet Educatie en Beroepsonderwijs. Opleidingen worden steekproefsgewijs gecontroleerd, waarbij met name wordt getoetst of hetgeen in de kwalificatiedossiers is afgesproken ook op goede wijze terugkomt in het onderwijs. De kwalificatiedossiers worden opgesteld in samenspraak met het beroepenveld, de opleidingen en het ministerie van OCW. De onderwijsinspectie toetst niet expliciet de eisen vanuit de Wod.

A photograph of several black and white cows standing in a long metal trough, eating a brown, textured feed. The cows are wearing yellow identification tags on their ears. The background shows a blue sky with white clouds.

Deel 2 Bevindingen

/ 4 Bevindingen: knelpunten in perspectief

4.1 Inleiding

In de vorige hoofdstukken hebben we de feitelijke situatie geschetst. We hebben laten zien welke opleidingseisen de wet vereist voordat mensen met proefdieren mogen werken. Ook hebben we laten zien hoe het huidige opleidingsaanbod eruit ziet, waar proefdierversorgers gaan werken en op welke manier het toezicht op het stelsel is belegd. In de volgende hoofdstukken gaan we in op de aansluiting tussen het proefdieronderwijs en de beroepspraktijk. Deze bevindingen baseren we op de gesprekken die we hebben gevoerd met de verschillende stakeholders: opleiders, vergunninghouders en toezichthouders. Uit de gesprekken bleek dat de betrokkenen elk vanuit hun eigen perspectief en verantwoordelijkheden verschillen in de knelpunten die ze ervaren.

4.2 Knelpunten vanuit het perspectief van toezicht

De toezichthouders controleren of de wet- en regelgeving omtrent werken met proefdieren na worden geleefd. De Nederlandse Voedsel- en Warenautoriteit houdt toezicht op de naleving van de Wet op de dierproeven (Wod) en onderliggende regelgeving. Daarnaast is de NVWA belast met het verstrekken van vergunningen aan instellingen die dierproeven willen uitvoeren en het afgeven van ontheffingen voor, en gelijkstellingen van, beroepskwalificaties en diploma's.

NVWA ontvangt vrij veel ontheffings- en gelijkstellingsaanvragen

Zoals we in het vorige deel hebben gezien is het uitgangspunt in de Nederlandse wetgeving dat proefdierversorgers en biotechnici een specifieke mbo- of hbo-opleiding moeten hebben afgerond. De NVWA moet erop toezien dat enkel bevoegden met de proefdieren werken. Echter worden met regelmaat ontheffings- en gelijkstellingsaanvragen bij de NVWA ingediend vanuit de vergunninghouders met het verzoek om niet bevoegde personen met proefdieren te laten werken. In 2022 ging het om 101 ontheffingsverzoeken, voor in totaal 101 personen, voor proefdierversorgers en biotechnici.¹⁶ En in 2023 om 66 aanvragen voor in totaal 126 personen.¹⁷ Onderstaande tabel geeft een globaal inzicht in het type ontheffingsaanvragen.¹⁸

Type aanvraag	Aantallen aanvragen ontheffing 2023
1. Persoon met (intentie tot) vast dienstverband met verwante/relevante vooropleiding op minimaal MBO 3 niveau	36

¹⁶ Er kwamen 0 aanvragen voor gelijkstellingen (specialist) proefdierversorgers/biotechnici binnen, 48 aanvragen voor ontheffingen voor onderzoekers met opleiding buiten de EU en 42 aanvragen voor gelijkstellingen voor onderzoekers binnen de EU.

¹⁷ Ter vergelijking: voor gelijkstelling/ontheffing art. 9 kwamen in 2023 in totaal 164 verzoeken binnen bij de NVWA.

¹⁸ Nog niet alle aanvragen zijn toegekend.

2. Persoon met (intentie tot) vast dienstverband maar ontheffing voor zeer beperkte en/of specifieke handeling(en) (zoals vastpakken van dieren bij het verschonen van de kooien)	7
3. Persoon met (intentie tot) vast dienstverband maar ontheffing voor doden van grote proefdieren	0
4. Vrijwilligers voor project/projectvergunning: voor zeer beperkte handelingen zelfstandig uitvoeren	15 1 aanvraag voor 16 personen 1 aanvraag voor 4 personen
5. Vrijwilligers voor project/projectvergunning: voor assisterende taken bij bevoegd personeel	1 aanvraag voor 25 personen 1 aanvraag voor 10 personen 1 aanvraag voor 6 personen 1 aanvraag voor 5 personen
6. Medewerkers buitenbedrijf/proefboerderij: medewerker van veehouderijbedrijf waar praktijkproeven worden uitgevoerd op contractbasis	1
7. Tijdelijke medewerkers, oproepkrachten, weekendhulp en vakantiekrachten	2
8. (Medisch) specialisten die handeling komen trainen/demonstreren	0
Totaal	66

Het leeuwendeel van de aanvragen heeft betrekking op mensen met een aanverwante of relevante vooropleiding. Denk aan mensen met een vooropleiding als dierversorger, veehouder of paraveterinair dierenartsassistent. Een andere relatief grote groep bestaat uit de vrijwilligers die betrokken worden bij onderzoek in het wild. Dit zijn mensen met zeer diverse vooropleidingen, maar die wel beschikken over praktijkervaring bijvoorbeeld uit beroepservaring (bijvoorbeeld beroepsvissers) of betrokkenheid bij niet-dierproef gerelateerd onderzoek bij dieren (bijvoorbeeld vogelringers). Deze aanvragen richten zich veelal op zeer specifieke handelingen.¹⁹

Indien een persoon binnen de EU is opgeleid tot proefdierversorger, dan moet het diploma van deze persoon nog wel gelijkgesteld worden, voordat hij of zij in Nederland met proefdieren mag werken. Er komen relatief weinig aanvragen voor proefdierversorger en biotechnici uit het buitenland voor gelijkstelling, in tegenstelling tot aanvragen voor onderzoekers uit het buitenland.

De wettelijk vastgelegde mogelijkheid voor werkgevers om een ontheffing of gelijkstelling aan te kunnen vragen voor onvoldoende bevoegd personeel leidt ertoe dat NVWA veel werk heeft met het afhandelen van de aanvragen en minder tijd voor de toezichttaak heeft. In fundamentele zin brengt dit de NVWA in een eigenaardige positie. De taak van de NVWA is primair om toezicht te houden op de toepassing van de wet en niet om middels ontheffingen lacunes in de aansluiting van het wettelijk kader met de beroepspraktijk te faciliteren.

Bevoegd is nog niet bekwaam

Een tweede punt is dat bevoegd nog niet wil zeggen dat iemand ook bekwaam is. De vergelijking kan worden gemaakt met het rijbewijs. Iemand die zijn of haar rijbewijs heeft gehaald is wettelijk bevoegd

¹⁹ Het gaat hier bv. om vogelringers, hiervoor bestaat een opleiding (<https://vogeltrekstation.nl/pages/opleiding-tot-ringer>), maar het werk wordt vaak uitgevoerd door vrijwilligers. Indien tijdens het ringen van de vogels handelingen worden verricht die tot ongerief kunnen leiden, zoals bloed afname, dan is de vogel op dat moment een proefdier en moet de handeling uitgevoerd worden door een bekwaam en deskundig persoon. Hiervoor wordt dan vaak ontheffingen aangevraagd

om de weg op te gaan, maar de echte bekwaamheid volgt door ervaring in het verkeer. Zo werkt het ook met het werken met proefdieren. Het is een ervaringsvak. Zeker ook omdat tijdens de initiële opleiding studenten voornamelijk praktijkervaring opdoen met kleine knaagdieren, zoals muizen en ratten. Terwijl ze in de beroepspraktijk ook met andere diersoorten in aanraking kunnen komen. Toch geeft de opleiding de bevoegdheid om te werken met alle proefdieren, zoals zebravissen, kippen, varkens en paarden. Terwijl het andere kennis en vaardigheden vereist om die dieren vast te houden, te verzorgen of er bloed bij af te nemen. De wet schrijft over deze soortspecifieke bekwaamheidseisen weinig voor, behalve dat vergunninghouders zorg moeten dragen voor deze bekwaamheidsontwikkeling van hun medewerkers.

Een ander voorbeeld waarbij de behaalde bevoegdheid nog niet direct wil zeggen iemand bekwaam is, komt voort uit gemis van (post)initieel onderwijsaanbod voor het doden van grote dieren. Specialist proefdierversorgers of biotechnici mogen volgens de Dpr grote proefdieren doden. Toch bestaat er op dit moment geen module of cursus in de opleiding die dit leert.

Er is beperkt toezicht op interne bijscholingen en bekwaamheden proefdierversorgers

Volgens de Dierproevenregeling (§4 art. 13f, 3c) zijn vergunninghouders verplicht om het personeel voortdurend bij te scholen om voor blijvende bekwaam- en bevoegdheid te zorgen. Echter is het aan de vergunninghouders, met name de functionaris competenties, om dit in te vullen. Er bestaat geen overzicht van interne en externe bijscholingen, waardoor het voor de toezichthouder lastig kan zijn om op een vergelijkbare manier toezicht te houden. Tijdens inspectiebezoeken kan meegekeken worden wanneer een proefdierversorger handelingen met een dier uitvoert, om daarmee de bekwaamheden te toetsen. Ook kunnen de (voor)opleidingen en het trainingsdossier worden opgevraagd. Echter kan de NVAO dit niet jaarlijks bij alle vergunninghouders voor alle medewerkers doen. Daarin spelen de Instanties voor Dierenwelzijn (IvD's) samen met de functionaris competenties een cruciale rol.

Er bestaat amper toezicht op de functionaris competenties ondanks sleutelrol

Elke vergunningshouder heeft verplicht een functionaris competenties in dienst. Hij of zij is verantwoordelijk voor de bekwaam- en bevoegdheid van het personeel. Ondanks deze sleutelrol bestaan er geen wettelijk vastgestelde kaders of voorwaarden voor deze functie.²⁰ De interne invulling van deze functie zorgt verder voor een afhankelijkheidsrelatie tussen functionaris competenties, de werkgever en het personeel. Een functionaris competenties zou bijvoorbeeld door de werkgever onder druk kunnen worden gezet om bekwaam- en bevoegdheden bij het personeel minder streng te toetsen. Daarom zou de interne invulling als niet wenselijk geacht kunnen worden.

Kwaliteitsborging van opleidingen vallen onder twee stelsels en twee ministeries

De kwaliteitsborging van de opleidingen voor proefdierversorger en biotechnici vallen onder twee stelsels (ho en mbo) en onder twee ministeries (OCW en LNV). De NVAO is verantwoordelijk voor het toezicht in het hoger onderwijs. En de Onderwijsinspectie doet dat voor het mbo. Dit toezicht is toegespitst op de kwaliteit van het onderwijs, waarvoor toetsingskaders worden gebruikt die bij alle opleidingen worden toegepast. Er wordt bij de beoordeling van de proefdierversorgersopleidingen vanuit deze kaders niet specifiek getoetst op de wettelijke vereisten vanuit de Wod. Het risico bestaat daarmee dat wijzigingen in de Wod niet direct worden doorvertaald in de opleidingen. Of andersom, dat wijzigingen bij de opleidingen niet in overeenstemming zijn met de Wod. Een voorbeeld daarvan is dat de namen en crebo- en crohonummers zoals die staan opgenomen in de wet, niet meer overeenkomen met de door de opleidingen gehanteerde namen. Dat geldt bijvoorbeeld voor een of

²⁰ [BIO_2022-nr-4-IPPA.pdf \(dallas.nl\)](#) en cursussen aan de Universiteit Utrecht.

meerdere opleidingen van het Aeres Trainingscenter, Yuverta, en Van Hall Larenstein.²¹ De wijzingen worden gepubliceerd in de Staatscourant.

4.3 Knelpunten vanuit het perspectief van vergunninghouders

Vergunninghouders zijn instellingen zoals universiteiten, medische centra, farmaceutische bedrijven, onderwijsinstellingen en fokkers die proefdieronderzoek uitvoeren en/of proefdieren fokken en afleveren. De Wet op de dierproeven legt zowel vast dat deze instellingen een vergunning nodig hebben als ook aan welke regels zij moeten voldoen.

De meeste vergunninghouders hebben behoefte aan soortspecifieke kennis

Vergunninghouders die dierproeven uitvoeren geven aan dat zij in de opleidingen meer soortspecifieke kennis terug zouden willen zien. Dit betreft vooral werkgevers die niet met knaagdieren werken. Op dit moment leiden deze werkgevers hun (bevoegde) personeel intern op om hun bekwaamheid voor een specifieke diersoort te verbeteren. Dit is in lijn met de wet. Hoewel vergunninghouders liever zouden zien dat studenten meerdere diersoortspecifieke competenties hebben, geven ze tegelijkertijd aan dat elke vergunninghouder handelingen op een specifieke manier laat uitvoeren en elk nieuwe werknemer sowieso ingewerkt moet worden.

Vergunninghouders ervaren bevoegdheidseisen in de Wod als te strikt

De bevoegdheidseisen in de wet- en regelgeving worden door vergunninghouders als te strikt ervaren. Zij betwijfelen niet de noodzaak van een goede opleiding en hoge eisen voor het borgen van dierenwelzijn. Wel vinden zij dat de eisen te ver gaan bij personen die al bekwaam zijn. De wet knelt met name voor mensen die een relevante andere vooropleiding hebben gevolgd of al veel praktijkervaring hebben opgedaan ("die stuur je niet drie jaar nog de schoolbanken in"). Het is hierbij belangrijk om op te merken dat het soms gaat over mensen die al vele jaren werkervaring hebben. Een van de vergunninghouders legt uit:

De opleidingen van onze medewerkers verschillen sterk, aangezien er tot ca. 20 jaar geleden geen opleiding waren die gericht zijn op dit werk. Hun opleidingen variëren van mbo en hbo in de agrarische sector (jaren 80), mbo autotechniek, hbo aquatische ecotechnologie en hbo vrijetijdsmanagement. Tegenwoordig komt de nieuwe lichting (stagiairs en junior medewerkers) meer uit de richting van mbo Toegepaste biologie, mbo waterbeheer of mbo Bos en Natuurbeheer, en Land- en Watermanagement.

Tevens zetten vergunninghouders vraagtekens bij de vereisten dat iemand een bevoegdheid moet hebben gehaald, wanneer deze persoon enkel ingezet wordt voor zeer specifieke handelingen. Denk hierbij aan het ringen van vogels bij veldwerk, enkel het verschonen van de bakken van zebravissen of het mogen doden van een koe of varken. Dat laatste punt komt overigens niet voort uit lichtzinnigheid. Het gaat bijvoorbeeld om mensen die als dierenarts of veehouder dieren mogen euthanaseren, maar dat niet mogen op het moment dat diezelfde dieren proefdieren zijn.

²¹Het gaat om de opleiding bij het Aeres Trainingscenter (volgens dpr crebo 25578), Yuverta proefdierv verzorging (volgens dpr 25466), Yuverta gespecialiseerde proefdierv verzorging (volgens dpr 25914), Van Hall Larenstein (volgens dpr Diermanagement, minor proefdierbeheer).

Opleidingsaanbod voor bij- en omscholvers vraagt veel, maar voegt in de praktijk weinig toe

Vergunninghouders geven aan dat het huidige opleidingsaanbod voor om- en bijscholvers veel vraagt. Het gaat om een aanzienlijke financiële en tijdsinvestering voor zowel de vergunninghouder als de proefdierversorger. Bovendien laat de onderwijscyclus het vaak niet toe om direct te beginnen met de bijscholing, waardoor proefdierversorgers moeten wachten voordat ze aan de slag kunnen bij de vergunninghouder of 'on the job' al de benodigde bekwaamheid opdoen.

Verder geven de vergunninghouders aan dat het bestaande aanbod vaak weinig theoretische of praktische kennis toevoegen. Dit geldt voor personen die al veel ervaring hebben met een bepaalde diersoort en alleen met deze diersoort zullen werken. Zij hebben geen behoefte om uitgebreid bij andere diersoorten stil te staan. Zo kan het voorkomen dat een proefdierversorger die in de praktijk vooral met zebavissen of paarden wil werken, tijdens de vereiste opleiding enkel in aanraking komt met muizen om de bevoegdheid te behalen. Dat wordt als niet nuttig ervaren door zowel de vergunninghouders als proefdierversorgers. Tegelijk kan niet voor elke diersoort een eigen aanbod ontwikkeld worden, gezien de aantallen studenten laag zijn.

Wel wordt het opdoen van kennis over wet- en regelgeving en de ethische implicaties voor het werken met proefdieren als positief ervaren. Sommige vergunninghouders geven aan dat ze ertoe bereid zijn om zelf een grotere rol te spelen bij het bevoegd maken van bekwame werknemers. Ze denken hierbij aan interne cursussen over proefdierkunde met onderwerpen zoals wet- en regelgeving, de 3 V's en dierenwelzijn, die dan tot een taakspecifieke of diersoortspecifieke bevoegdheid moeten leiden.

Er worden kaders gemist voor ontheffingsaanvragen

De Nederlandse wet- en regelgeving laat weinig ruimte voor mensen die met proefdieren willen werken, maar niet de vereiste opleiding hebben gevolgd. Bijvoorbeeld omdat ze een aanverwante opleiding, zoals dierversorger, veehouder of paraveterinair, hebben gevolgd. De Dpr (§4 art. 6.2) geeft aan een vergunninghouder de mogelijkheid om een ontheffing aan te vragen. Dit proces wordt door werkgevers als onprettig ervaren. Ze hebben het gevoel dat het verstrekken niet volgens duidelijke kaders en persoonsafhankelijk gebeurt. Hierdoor bestaat het risico van willekeur. Maar ook voor de werkgever leidt dit tot onzekerheid en vertraging bij het aannemen van nieuw, onbevoegd personeel: het is van tevoren niet bekend of een ontheffing toegekend wordt en dit betekent dat een medewerker eerst op een ontheffing moet wachten voordat hij/zij mag werken.

Geen kaders voor interne bijscholing

Elke vergunninghouder is volgens de Dpr verplicht om voortdurend door middel van interne bijscholing voor voldoende bekwaam- en bevoegdheid van het personeel te zorgen. Echter zijn hier geen kaders voor, waardoor het gevaar van willekeur bestaat in wat werkgevers aanbieden. Vanuit de overheid werd verwacht dat het veld zelf invulling zou geven, maar dit is tot nu toe onvoldoende gebeurd. Maar weinig interviewpartners gaven aan recent kaders te hebben ontwikkeld. In het Dpb (art. 2,3) wordt wel de mogelijkheid opengehouden om bij ministeriële regeling nadere eisen te stellen. Dit kan het risico op onbekwaamheid en onderontwikkeling van werknemers verhogen en uiteindelijk leiden tot dierenleed. Tevens is het registratiesysteem onvoldoende ontwikkeld. Vanuit de Dutch Association of Laboratory Animal Science (DALAS) is onder meer een handreiking verschenen om vergunninghouders hierin meer houvast te verschaffen.²²

²² Handreiking toelatingscriteria dierexperimentele werkzaamheden (DALAS 2022): [BIO_2022-nr-4-IPPA.pdf \(dalas.nl\)](#)

Fokkers stellen vraagtekens bij wettelijke eis bevoegdheid proefdiervverzorgers

Het proefdierveld is enorm divers. Zo zijn er bijvoorbeeld vergunninghouders waar geen proefdierkundig onderzoek wordt gedaan, zoals bijvoorbeeld fokkers van proefdieren. Ook deze vergunninghouders moeten aan dezelfde wet- en regelgeving voldoen als bijv. farmaceutische bedrijven. Dit leidt tot ontevredenheid bij fokkers, omdat ze moeite hebben om voldoende bevoegd personeel te vinden. Zij stellen dat de opleiding tot diervverzorgers ook tot een bevoegdheid zou moeten kunnen leiden om bij een fokker te werken. Dit geldt vooral voor personeel dat kooien verschoont en dergelijke handelingen uitvoert. Dit is in lijn met de inrichting van de opleiding in Vlaanderen tot proefdiervverzorgers die geen (medische) handelingen mogen uitvoeren en enkel dieren verzorgen. Echter moet wel opgemerkt worden dat er wel degelijk een verschil kan bestaan tussen proefdieren en bijvoorbeeld dieren in een dierenwinkel. Proefdieren worden deels met specifieke genetische afwijkingen gefokt of moeten een bepaald gedrag aanleren. Ook kent hun leven een ander verloop dan dat van huis- of veedieren.

4.4 Knelpunten vanuit het perspectief van opleiders

Opleiders zorgen voor de opleiding van toekomstige proefdiervverzorgers en biotechnici. De beschermde opleidingen leiden tot de in de Wod vastgelegde bevoegdheid om met proefdieren te mogen werken. In de Dierproevenregeling (bijl. 8+9) en de mbo-kwalificatiedossiers zijn de specifieke opleidingen met namen en Croho en Crebonummers vastgelegd. Hieronder geven we weer wat uit de gesprekken met de opleiders naar voren is gekomen. Het is belangrijk om op te merken dat vanuit de opleiders niet specifiek knelpunten worden ervaren. Op basis van de wettelijke kaders zijn ze goed in staat om de studenten te begeleiden naar hun bevoegdheid en merken ze tevens dat hun studenten na afstuderen gemakkelijk werk vinden. Echter zijn de mogelijkheden van opleiders om aanbod voor werkenden (op-, bij- en omscholing) te bieden beperkt. Dit is met name een capaciteitsvraagstuk: om onderwijsaanbod rendabel aan te bieden is een bepaald volume aan studenten nodig.

Nederlandse opleidingen leiden breed op

In Nederland is ervoor gekozen om de bevoegdheid om met proefdieren te mogen werken te koppelen aan het volgen van een gehele opleiding. Het is de opdracht van opleiders om studenten volgende het kwalificatiedossier breed en startbekwaam op te leiden. De brede opleiding biedt dan ook een ruim carrièreperspectief in een divers werkveld. Door de stevige kennisbasis en uitgebreide basisvaardigheden kunnen de studenten zich gedurende hun carrière bekwamen specifieke handelingen en diersoortspecifieke kennis. Bovendien is de verwachting dat de brede biologische kennisbasis de latere professionals in staat stelt om het gedrag, de gezondheid en de welzijnsbehoeften van de dieren nauwkeuriger te begrijpen en te interpreteren. Dit leidt tot meer verantwoorde en weloverwogen besluitvorming in de verzorging en het gebruik van proefdieren, wat resulteert in het minimaliseren van ongerief en het bevorderen van het welzijn van de dieren.

Nadeel van de brede opleiding is dat studenten slechts van een beperkt aantal soorten kennis en ervaring kunnen opdoen tijdens opleiding. Tijdens de opleiding hebben ze al wel ervaring kunnen opdoen met muizen en ratten, maar met veel andere soorten nog niet. Ook bepaalde gespecialiseerde handelingen kunnen nog niet zijn uitgevoerd, terwijl ze daar na afronding van de opleiding wel toe bevoegd zijn, bijvoorbeeld het doden van grote proefdieren. Startbekwaam op te leiden is wel degelijk het doel van een mbo- of hbo-opleiding, via 'on the job' leren studenten vervolgens om met specifieke diersoorten om te gaan.

Nadruk in opleidingen ligt op het werken met kleine knaagdieren en een beperkt aantal handelingen

Muizen, ratten, (zebra)vissen, konijnen, cavia's, vogels, honden, katten, varkens en niet-humane primaten worden allemaal ingezet als proefdier. En zelfs deze lijst is niet uitputtend. Proefdiervverzorgers en biotechnici kunnen in hun carrière met tal van diersoorten in aanraking komen. In de initiële opleidingen ligt echter de nadruk op het werken met kleine knaagdieren, zoals muizen en ratten. De reden is dat deze dieren de meest gebruikte proefdieren (meer dan 50%) zijn en ze relatief makkelijk te houden en hanteren zijn. De studenten zijn hierdoor direct ruim inzetbaar voor het werkveld (>50% van proefdieren zijn muizen/ratten).

Het betekent echter dat studenten die van de opleiding komen voornamelijk soortspecifieke kennis zullen hebben van deze dieren – al is bij een deel van de opleidingen ook aandacht voor bijvoorbeeld de anatomie en fysiologie van vogels en vissen. Het leren omgaan met andere diersoorten is een van de redenen waarom opleiders veelvuldig samenwerken met het werkveld en de studenten een of tweemaal gedurende hun studie op stage gaan. Hun specifieke kennis voor de vele andere diersoorten, wat een relatief kleiner aandeel is van totaal aantal proefdieren, kan dan van specialisten in het werkveld geleerd worden.

Vanwege deze diversiteit aan proefdieren zal volgens opleiders een blijvend beroep gedaan worden op het 'on the job' aanleren van soortspecifieke vaardigheden. Dit heeft te maken met het doel van een mbo-opleiding: het opleiden tot een beginnend beroepsoefenaar. De opleiding zou vele malen langer moeten duren -nog los van de wenselijkheid om meer dieren in te zetten voor onderwijsdoeleinden- om studenten met een breder spectrum aan diersoorten tijdens de initiële opleiding in aanraking te laten komen.

Stageplekken hebben een cruciale rol in de opleiding van studenten

Praktijkervaring en stages zijn van groot belang voor de studenten. Studenten lopen gedurende de opleiding een tot tweemaal stage, in totaal zes maanden. Hierin doen studenten belangrijke praktijkervaring op, waaronder het werken met specifieke diersoorten en specifieke handelingen. Opleiders zien dat mbo- en hbo-studenten vaak kiezen voor nabijgelegen stageplekken, bijvoorbeeld vanwege de reistijd, reiskosten of niet hebben van een studiebeurs. De reiskosten worden wel over het algemeen vergoed. Hierdoor krijgt een deel van de studenten in mindere mate het diverse werkveld te zien. Dit kan overigens sterk verschillen per regio. In de randstad zijn veel verschillende instituten met hele diverse opdrachten en diermodellen waar studenten aan kunnen werken. Studenten kunnen daar een- of tweemaal stage lopen en daarmee een schat aan ervaring op doen.

Van een enkele gesprekspartner hoorden we dat stageplekken schaarser worden, mede door een groeiende terughoudendheid van vergunninghouders met de inzet van studenten bij dierproeven, juist om ongerief bij dieren te voorkomen en de kwaliteit van het onderzoek te verhogen. Anderzijds begrepen we van een andere gesprekspartner dat het aantal stageplekken na corona juist is toegenomen.

Opleidingen vervullen een selectiefunctie

Niet iedereen is geschikt om met proefdieren te kunnen werken. Het vereist specialistische kennis en vaardigheden om het dierenwelzijn te borgen en tegelijkertijd een bijdrage te leveren aan zorgvuldig wetenschappelijk onderzoek. Opleidingen bieden veilige leeromgeving waarbinnen studenten kunnen ontdekken of het werken met proefdieren bij hen past. Zowel wat betreft de inhoudelijke aspecten (theorie) als de uitvoerende elementen (praktijk). Opleidingen zoeken naar een voortdurende balans in het bieden van situaties waarin het leerrendement van studenten zo groot

mogelijk is (en er dus ook ruimte is om fouten te maken) en het ongerief bij proefdieren geminimaliseerd wordt. Gedurende de opleiding maken de studenten zich het vak eigen en ontdekken ze of het bij hen past. Op die manier vervullen de opleidingen een cruciale selectiefunctie in het proefdierstelsel.

Het gaat om kleine opleidingen met beperkte middelen

Het gaat bij proefdiervverzorgers en biotechnici om kleine, specialistische opleidingen op mbo en hbo niveau. Aangezien de middelen van een opleiding aan het aantal geregistreerde studenten gekoppeld is, hebben de opleidingen te kampen met beperkte financiële en logistieke middelen om de prijzige (soortspecifieke) praktijkervaring te kunnen aanbieden aan studenten. Sommige opleidingen beschikken niet over eigen laboratoria en huren deze bij bedrijven in. Ook bemoeilijkt dit het gebruik van nieuwe (innovatieve), prijzige tools bij handelingen, die bij bedrijven of onderzoeksinstellingen vaak wel gebruikt worden. De aantallen aan studenten zullen in de toekomst nog verder teruglopen door een voorspelde algemene krimp van mbo- en hbo-studenten wat dit knelpunt zal versterken.²³ Deze krimp zal vooral de regio raken, waar in veel gevallen de betreffende opleidingen en vergunninghouders gevestigd zijn. Het risico daarbij is dat in de toekomst de studentenaantallen verder afnemen, waardoor het opleidingsaanbod voor studenten (met name in specifieke regio's) verder afneemt.

Het proefdierveld is een nichemarkt waarin het gaat om kleine aantallen mensen, met een grote spreiding aan mogelijke handelingen, proefdieren en vergunninghouders. Het is voor de opleidingen geen onwil om niet meer specialistisch op te leiden, maar zowel de taak van een mbo-opleiding om breed op te leiden als ook een financiële en personele²⁴ onmogelijkheid.

Op- en omscholingen betekent maatwerk voor opleiders

Zoals we in het vorige deel hebben gezien is het Nederlandse stelsel primair gericht op de initiële student. In het Nederlandse onderwijssysteem zijn de mogelijkheden voor mensen die met proefdieren willen werken en zich wensen op- of om te scholen relatief beperkt. Dit komt voornamelijk doordat opleidingen en cursussen binnen dit nichegebied een hoge mate van maatwerk vereisen van de opleiders. De proefdierensector kenmerkt zich door een enorme diversiteit aan diersoorten, uit te voeren handelingen, werkplekken en de professionals die er werkzaam zijn. Het specifieke en gespecialiseerde karakter van het werken met proefdieren maakt dat standaardopleidingen vaak niet volstaan om aan de uiteenlopende behoeften van de sector te voldoen. Hierdoor ontstaat de noodzaak voor opleiders om flexibel en op maat gemaakte leertrajecten aan te bieden, die recht doen aan de complexiteit en diversiteit van het vakgebied.

Over het algemeen zijn opleiders bereid om mee te denken over verzoeken tot op- of omscholing, al vereisen ze daarvoor meestal wel dat iemand een aanverwante vooropleiding heeft gedaan. Die eis stellen opleiders vanwege het specialistische karakter van het beroep en de noodzaak van een brede biologische kennis voor een goede uitoefening ervan. Een van de opleiders illustreert deze noodzaak als volgt:

Iemand die uit een ander veld komt, die zal een gehele bachelor moeten doen. De bevoegdheid tot proefdiervzorger is onderdeel van een totaal opleidingspakket. Vergelijk het met iemand die chirurg wil worden. Stel je voor dat iemand Bouwkunde heeft gestudeerd en op latere leeftijd chirurg wil worden. Dan willen we ook dat die persoon meer

²³ Referentieraming OCW 2022: <https://www.rijksoverheid.nl/documenten/rapporten/2022/05/18/referentieraming-ocw-2022>

²⁴ Opleiders hebben ook maar een beperkt aantal docenten dat ingezet kan worden voor dit specialistische aanbod.

gaat studeren dan alleen een module chirurgie. Dan mist die persoon gewoon veel te veel achtergrondkennis.

Met de omscholers – het gaat per opleider om één of enkele aanvragen per jaar – wordt gekeken op welke manier deze persoon zijn of haar bevoegdheid kan behalen. Vaak kan dat door een combinatie van aansluitonderwijs en door werkervaring op te doen bij de huidige werkgever. Voor het aansluitonderwijs geldt wel de beperking dat de post-initiële student enkel op die momenten kan aansluiten dat het onderwijs wordt gegeven én dat hij of zij zal moeten reizen naar de locatie waar de opleider gevestigd is.

In het willen bieden van maatwerk kunnen opleiders echter ook aanlopen tegen de wettelijke eis dat iemand een gehele opleiding moet hebben afgerond. Zo wordt het voorbeeld gegeven van iemand die technische natuurkunde (hbo) heeft gestudeerd en voor zijn bedrijf proefdiervoorzorg in de CT-scanner moet leggen. De opleider wil de mogelijkheid bieden door deze persoon enkele specifieke modules te laten volgen, echter wijst de NVWA het verzoek af, aangezien deze persoon niet de gehele opleiding tot proefdiervoorzorg heeft afgerond en daardoor niet bevoegd is. Vergelijkbare voorbeelden kunnen zich voordoen op mbo-niveau, bijvoorbeeld voor medewerkers van veldwerkonderzoek. Dat kunnen mensen zijn die al jaren dieren vangen, meten, wegen, maar dat formeel niet mogen bij vergunningsonderzoek. Dan hebben ze een ontheffing nodig. De NVWA kan deze ontheffing geven, vaak vergezeld met de eis dat een aantal aanvullende cursussen moeten worden gevolgd. Deze ontheffing kan echter pas een bevoegdheid worden op het moment dat iemand een gehele opleiding heeft afgerond.

Datzelfde geldt voor opscholers. Ook zij zullen een gehele opleiding moeten afronden voordat ze een bevoegdheid kunnen krijgen. Dat kan op twee manieren. Ten eerste biedt Yuverta de mogelijkheid voor mbo'ers om zich te laten opscholen tot specialist proefdiervoorzorg. Dat betekent wel dat opscholers naar Nijmegen moeten reizen, wat voor iemand uit Groningen of Zeeland een behoorlijke reisafstand betekent. Ten tweede kan iemand zich laten opscholen van proefdiervoorzorg tot biotechnicus door een van de opleidingen op hbo-niveau af te ronden. Dat wil dan wel zeggen dat iemand zich in alle vaardigheden op hbo-niveau moet bekwamen (Nederlands, onderzoeken, etc), voordat hij of zij bevoegd is om biotechnische handelingen met proefdieren te mogen uitvoeren. Ook hiervoor geldt dat de opleiders willen meedenken met de professionals en werkgevers om te komen tot een passend opscholingstraject, maar dat de wet vereist dat een gehele opleiding is afgerond voordat iemand bevoegd is.

Tot slot geven de opleiders aan dat het samenstellen en regelen van specifieke opleidingstrajecten veel tijd en moeite kost, zeker omdat het gaat over kleine aantallen en zeer specifieke verzoeken. Ook het aanbieden van verkorte cursussen en modules voor een kleine groep van personen betekent een grote tijdsinvestering voor opleiders. Daarvoor zijn de middelen vaak niet voorhanden.

Het gebruik van algemene termen in de wet- en regelgeving zorgt voor onduidelijkheid

In de wet- en regelgeving worden algemene termen zoals 'klein' en 'groot' gebruikt. Er wordt bijvoorbeeld niet gedefinieerd wat een klein dier (bijv. Dpr §4 art. 6,1c) of een groot dier (bijv. Dpr §4 art. 6, 3b) is. Sommige handelingen aan een klein of groot dier mogen niet door elke persoon worden uitgevoerd. Het gebruik van deze algemene termen zonder verdere toelichting kan leiden tot onduidelijkheid. Die onduidelijkheid zou kunnen leiden tot een uitleg van deze termen naar wens en in het uiterste geval tot dierenleed door onbekwaam uitgevoerde handelingen.

De 3V's horen bij een toekomstbestendige opleiding

In 2016 werd door het Nederlandse kabinet de ambitie uitgesproken om in 2025 proefdiervrij te zijn. Ook al werd de datum 2025 door het navolgende kabinet losgelaten, bestaat er nog steeds het streven om in te zetten op proefdiervrije innovatie (met behulp van TPI). Naast dit streefbeeld zijn in de Wod art. 1d de drie V's opgenomen die voor een verminderen van dierproeven en het verbeteren van dierenwelzijn moet zorgen.

Om deze reden ruimen opleiders een steeds grotere plek in voor de 3V's in het onderwijs. Het doel moet volgens de 3V's zijn dat bij het opzetten van een dierproef eerst nagedacht moet worden over vermindering, vervanging en verfijning en pas daarna over de inrichting van de dierproef. Ook zet een proefdiervorzorger/biotechnicus zelf geen onderzoek op, wordt hij/zij wel meestal erbij betrokken. Door dit een grotere rol binnen de opleidingen te geven, zal dit de bewustwording van de studenten kunnen stimuleren.

Willen opleiders studenten toekomstgericht opleiden, is de inbedding van de 3V's van belang. De dierproefwereld verandert en zal ook in de komende jaren veranderen. Er zullen meer alternatieven beschikbaar komen die waarschijnlijk deels dierproeven kunnen vervangen. Opleiders kunnen hier op inspelen door studenten met alternatieven bekend te maken en een toekomstbestendige carrièrekans te geven. Hier wordt momenteel aan gewerkt door de ontwikkeling van een master dierproefvrije innovaties en een minor 'alternatieven voor dierproeven'.

Deel 3
Conclusies en
aanbevelingen

/ 5 Conclusies en mogelijkheden voor verbetering

5.1 Inleiding

In dit hoofdstuk geven we kort antwoord op de drie onderzoeksvragen:

1. Zijn de huidige wettelijke kaders toereikend en voldoende doorgevoerd?
2. Wat zijn de knelpunten en wensen vanuit het werkveld en het onderwijs?
3. Welke mogelijkheden zijn er voor het verbeteren van aansluiting tussen het onderwijs en het werkveld?

5.2 Zijn de huidige wettelijke kaders toereikend en voldoende doorgevoerd?

Nederlandse eis tot een volledige opleiding voorziet in verregaande bescherming van proefdieren, al ligt de nadruk meer op bevoegdheid dan op bekwaamheid

De Europese dierproevenrichtlijn vereist dat de lidstaten ervoor zorgen dat proefdiervverzorgers en biotechnici adequaat zijn opgeleid en continu worden getraind. In de Nederlandse uitwerking hiervan, de Wod, is ervoor gekozen om te vereisen dat ze zowel deskundig als bevoegd moeten zijn. Om dit aan te tonen moet een volledige mbo- of hbo-opleiding worden afgerond. De specifieke opleidingen die toegang geven tot dit beschermde beroep zijn uitgewerkt in Besluit erkenning cursussen en diploma's proefdieren art. 3.

Nederland heeft voor deze variant gekozen vanuit het idee dat het welzijn van de proefdieren voorop staat. De kans op ongerief bij het dier door het niet correct uitvoeren van handelingen of onvoldoende kennis moet hierdoor zo klein mogelijk worden gehouden²⁵.

De huidige wettelijke kaders zijn vanuit de Europese richtlijn geredeneerd grotendeels toereikend en voldoende doorgevoerd. De Nederlandse Wet op Dierproeven voorziet in een verregaande bescherming van het welzijn van proefdieren, onder meer door strenge eisen te stellen aan de opleiding van proefdiervverzorgers en biotechnici. Echter kan wel opgemerkt worden dat Nederland vooral focust op de bevoegdheid en minder op de bekwaamheid. De opleidingseisen zijn zeer strikt doorgevoerd in de wet, maar er bestaan nauwelijks kaders om te voldoen aan de Europese eis dat proefdiervverzorgers en biotechnici voortdurend worden opgeleid. In het ergste geval zou dit kunnen leiden tot onbekwaam personeel.

²⁵ [Regulated Profession Database \(europa.eu\)](#); proportionality

Vergunninghouders ervaren wettelijke kaders en opleidingsmogelijkheden voor op- en omscholvers als te beperkt

De huidige wettelijke kaders worden als beperkend ervaren, voornamelijk door hun rigiditeit en de focus op specifieke opleidingstrajecten zonder voldoende erkenning van competenties verworven via alternatieve paden. Er is een duidelijke behoefte aan meer ruimte voor maatwerk en flexibiliteit in hoe opleidings- en competentie-eisen worden geïnterpreteerd en toegepast, om beter aan te sluiten bij de diversiteit van rollen en verantwoordelijkheden binnen het werkveld.

5.3 Wat zijn de knelpunten en wensen vanuit het werkveld en het onderwijs?

Initiële opleidingen leiden breed op, maar vanuit het werkveld is behoefte aan meer soortspecifieke kennis en vaardigheden

De opleidingen tot proefdierverzorger en biotechnicus zijn primair gericht op initiële studenten en leiden breed op. De achterliggende beleidsvisie is dat deze vorm van opleiden het welzijn van het dier op de best mogelijk manier kan waarborgen. Daarbij biedt een brede opleiding studenten een breed carrièreperspectief. Binnen deze opleidingen kunnen studenten zich door middel van keuzedelen specialiseren tot bevoegd proefdierverzorger. Deze specialisatie is gefundeerd in een biologisch-medische basis met nadruk op ethische handelen en het minimaliseren van ongerief bij proefdieren.

De betrokkenen die we voor dit onderzoek hebben gesproken, zijn overwegend positief over de kwaliteit van dit initiële aanbod. Er is vanuit het veld ruime vraag naar proefdierverzorgers, die na hun afstuderen ingepast kunnen worden bij de verschillende vergunninghouders. Een nadeel dat echter genoemd wordt is dat de breed opgeleiden proefdierverzorgers weliswaar bevoegd zijn, maar niet direct bekwaam. Iemand kan door de opleiding wettelijk bevoegd zijn om met alle soorten proefdieren te werken, alleen nog niet in aanraking zijn gekomen met soortspecifieke kennis en vaardigheden die wel worden gevraagd in het latere beroepenveld, zoals het werken met zebrafissen of paarden.

Vergunninghouders die een focus op andere diersoorten hebben, hebben moeite om voldoende bekwame werknemers te vinden. Uiteindelijk wordt binnen het huidige stelsel verwacht van de vergunninghouders dat de proefdierverzorgers (onder toezicht) in de gelegenheid worden gesteld om 'on the job' diersoortspecifieke kennis en vaardigheden op te doen. Hiervoor bestaat amper formeel aanbod, terwijl er geen heldere kaders zijn voor de 'on the job' verkregen (of te verkrijgen) competenties.

De knelpunten zitten tussen arbeidsmarkt en post-initieel onderwijs - het werkveld heeft behoefte aan meer flexibiliteit

Alle gesprekspartners zijn het erover eens dat het werken met proefdieren specialistische kennis, vaardigheden en attitudes vereist. Het gaat om een gedegen kennis van het dier, de vaardigheid om met de dieren om te gaan op een wijze die ongerief minimaliseert, en het moreel-ethische bewustzijn passend bij het werken met dieren voor onderzoek.

Wel leiden de opleidingseisen, lees: het volgen van een volledige opleiding, in de praktijk tot verschillende reacties:

1. Kennis en handelingen die worden geleerd in de opleidingen sluiten beperkt aan bij de beroepspraktijk als het gaat om het werken met andere diersoorten dan kleine knaagdieren. Echter moet opgemerkt worden dat het werken met ratten en muizen meer dan de helft van het proefdierveld beslaat.
2. Vergunninghouders willen de mogelijkheden verruimen voor onbevoegde medewerkers om met proefdieren te werken, wanneer het gaat om mensen die veel ervaring hebben met een bepaalde diersoort of om mensen die alleen zeer specifieke handelingen mogen uitvoeren.
3. Het volgen van een volledige opleiding voor al bekwame personen is tijdrovend, kostbaar en wordt door betrokkenen vaak als (inhoudelijk) onnodig ervaren.

Vanuit het werkveld is er daarom behoefte aan meer flexibiliteit, zodat mensen die reeds kennis en vaardigheden meebrengen sneller gekwalificeerd kunnen worden om het werk te mogen doen. Het gaat in die zoektocht naar meer flexibiliteit niet om het reduceren van de vereisten die worden gesteld aan het mogen werken met proefdieren, maar juist om de aanscherpen van de bevoegd- en bekwaamheidseisen.

Op-, omscholing en ontheffingen

Er zijn uitzonderingen die het mogelijk maken om toch met proefdieren te mogen werken, ondanks dat geen volledige opleiding is gevolgd: door omscholing of door het verkrijgen van een ontheffing door de toezichthouder NVWA.

Ontheffingen worden (te)veel gebruikt omdat de wettelijke vereiste te rigide zijn en het post-initiële aanbod niet aansluit

In de praktijk wordt voor bekwaam, maar niet bevoegd personeel geregeld een *ontheffing* aangevraagd door de vergunninghouder bij NVWA. Het proces en voorwaarden rondom het toekennen van deze vergunningen wordt door vergunninghouders als niet transparant ervaren. De NVWA ervaart zelf een gebrek aan een beoordelingskader om de ontheffingen op een consequente manier toe te kennen. Het beoordelen legt bovendien beslag op de capaciteit binnen de NVWA. Het beeld is dat de wettelijke vereisten te rigide zijn en het post-initiële onderwijsaanbod niet aansluit bij de praktijk, waardoor het instrument van de ontheffing te vaak moet worden ingezet.

Op- en omscholing sluit op dit moment niet aan bij de behoeften uit het veld

Opleiders willen ruimte bieden aan het op- en omscholen, maar kunnen niet in alle gevallen voldoen aan de wensen vanuit de beroepspraktijk. Bijvoorbeeld door het aanbieden van verkorte cursussen of het faciliteren van aanschuifonderwijs. Dit kan alleen in afspraak met de toezichthouders die akkoord moeten gaan. Vergunninghouders weten de mogelijkheden voor om- en bijscholing via de opleiders te beperkt vinden. Bijvoorbeeld doordat de opleidingen niet passen bij de leerbehoefte van de proefdierwerkers, te weinig toevoegen aan de kennis en vaardigheden van (ervaren) proefdierwerkers en een te grote investering vragen.

De huidige opleidingsstructuur kent enkele knelpunten:

- A. Beperkt aanbod: Er is een opvallend gebrek aan flexibele opleidingsmogelijkheden die rekening houden met de behoeften van werkende professionals of zij-instromers. De meeste opleidingen vereisen een fulltime studietoelating, wat een significante drempel vormt voor diegenen die hun carrière willen voortzetten of omscholen.

- B. Gebrek aan modulariteit: De opleidingen bieden weinig ruimte voor maatwerk of modulaire opbouw, waarbij studenten specifieke vaardigheden of kennis kunnen bijspijkeren zonder een volledige opleiding te moeten doorlopen.
- C. Digitale en deeltijdopties: Het aanbod van digitale of deeltijdopleidingen is schaars, wat de toegankelijkheid voor om- en bijscholing verder beperkt. Dit staat in contrast met de groeiende behoefte aan flexibele leerpaden die kunnen worden aangepast aan de individuele situatie van de leerling.

Om de kloof tussen de behoefte aan proefdiervverzorgers/biotechnici en het beschikbare opleidingsaanbod te overbruggen, zijn er concrete stappen nodig. Bijvoorbeeld door flexibelere leerpaden te ontwikkelen, waarbij de introductie van modulaire cursussen en certificeringen professionals in staat stellen om zich te specialiseren of bij te scholen in specifieke aspecten van proefdiervverzorging. Ook het aanbieden van meer online en deeltijdopleidingen zou de toegankelijkheid voor een breder publiek aanzienlijk vergroten. Deze beide opties vereisen echter flinke financiële- en tijdsinvesteringen, waar gezien de kleinschaligheid van het proefdiervverzorgingsonderwijs de middelen niet voorhandig zijn. Daarom biedt het implementeren van systemen voor de Erkenning van Eerder Verworven Competenties (EVC) mogelijke haalbaardere mogelijkheden voor zij-instromers om de overstap te maken en voor de huidige proefdierprofessionals om officieel erkend te worden binnen het vakgebied. Dit zou betekenen dat NVWA en LNV samen met de Onderwijsinspectie en OCW zou moeten inventariseren wat specifieke wensen zijn en welke opties in toekomst haalbaar zijn.

5.4 Welke mogelijkheden zijn er voor het verbeteren van aansluiting onderwijs en het werkveld?

In de gesprekken met stakeholders zijn meerdere mogelijke verbeterpunten genoemd. Het is belangrijk om op te merken dat onder de gesproken stakeholders nog geen volledige overeenstemming bestaat over de noodzaak van onderstaande suggesties en nog onvoldoende beeld is van de consequenties van onderstaande suggesties. Een dergelijke verdieping lag buiten de scope van deze verkenning. We beschouwen de vijf hieronder genoemde verbeteringsmogelijkheden dan ook als kansrijke richtingen om verder met de betrokkenen uit te werken.

1. Verruimen mogelijkheden post-initieel aanbod

Het post-initieel onderwijsaanbod om proefdiervverzorger of biotechnicus te worden is beperkt. Het leidt tot relatief veel ontheffingsaanvragen van vergunninghouders bij de NVWA. Vergunninghouders geven verder aan dat het huidige post-initiële aanbod voor meer ervaren medewerkers onvoldoende past bij de leerbehoeften. Dit kan op maat worden aangeboden, maar een individueel pakket krijgt niet altijd goedkeuring vanuit de NVWA. Verder geldt dat de vraag naar het post-initiële aanbod meestal gaat over kleine aantallen studenten, waardoor met name de bekostiging voor opleiders niet of nauwelijks rond te krijgen is. Om deze mogelijkheden toch te kunnen bieden, zou vanuit overheid en vergunninghouders gekeken worden naar andere vormen van financiering waardoor opleiders in deze nichemarkt alsnog een specialistisch aanbod op maat kunnen organiseren. Ook zou gekeken kunnen worden naar de meest voorkomende vraag om hiervoor een aanbod te kunnen ontwikkelen. Dit vraagt een gezamenlijke aanpak van het werkveld en de betreffende ministeries en NVWA.

2. Verruimen mogelijkheden erkenning 'on the job' bijscholing

Het huidige opleidingsaanbod leidt breed op. Studenten hebben zich daardoor breed kunnen ontplooiën en hebben ruime mogelijkheden op de arbeidsmarkt. Bovendien draagt deze wijze van opleidingen bij aan een sterke biologische kennisbasis en medisch-ethische attitude. Het nadeel van het brede opleiden is dat studenten voor specifieke diersoorten en handelingen niet de ervaring of bekwaamheid hebben die ze nodig hebben bij de uitvoering van hun werk. Die bekwaamheid moet 'on the job' verkregen worden. Hiervoor missen op dit moment duidelijke kaders, wat de uitwisselbaarheid en bredere erkenning van deze 'on the job' verkregen bekwaamheid in de weg staat. Een mogelijkheid om de later verkregen bekwaamheden beter te registreren en erkennen ligt bijvoorbeeld in het traject met Eerder Verworven Competenties (EVC), met een bijbehorend EVC-certificaat. Hier zijn vergunninghouders en NVWA gevraagd om in gesprek te gaan over mogelijke kaders en vervolgens met de Onderwijsinspectie en OCW over de mogelijkheid om EVC te gebruiken.

3. Duidelijker kaders ontheffingen

Op het moment doen vergunninghouders relatief veel beroep op de NVWA voor de aanvraag van ontheffingen. Het proces waarmee deze ontheffingen worden toegekend of afgewezen kan in de ogen van de vergunninghouders transparanter. Bijvoorbeeld door als veld duidelijker kaders af te spreken over wie, wanneer en onder welke voorwaarden een ontheffing kan verkrijgen. Dit is vooral wenselijk voor de meest voorkomende gevallen.

Duidelijkere ontheffingskaders kunnen meer flexibiliteit bieden voor professionals met aanzienlijke ervaring met bepaalde diersoorten of specifieke handelingen, maar zonder een afgeronde gehele opleiding die tot een bevoegdheid leidt. Duidelijker ontheffingskaders erkennen dat traditionele opleidingspaden niet altijd de unieke kennis en vaardigheden weerspiegelen die sommige individuen, zoals langdurig werkende veehouders of gespecialiseerde onderzoekers in wildbeheer, bezitten. Door het mogelijk maken van ontheffingen voor deze experts, kan hun waardevolle praktische ervaring benut worden, terwijl de strenge welzijnsnormen voor proefdieren behouden blijven. Dit benadrukt een groeiend begrip voor de diversiteit aan expertise die bijdraagt aan wetenschappelijk onderzoek en benadrukt de noodzaak voor een meer inclusieve en flexibele regelgeving.

Er zijn wijzigingen nodig in de Wod om te komen tot duidelijker ontheffingskaders. Het verdient wel aanbeveling om dergelijke ontheffingskaders vast te leggen in de onderliggende regelgeving, dus in het Dierproevenbesluit (dpg) of de 'Dierproevenregeling' (dpr). Dergelijke wettelijke afspraken geven houvast voor de toezichthouder, draagt bij aan transparantie voor de vergunninghouders en biedt duidelijkheid aan (potentiële) proefdierprofessionals.

4. Wettelijke ruimte voor geschoolde diervverzorgers om met proefdieren te mogen werken

Een deel van de werkzaamheden bij vergunninghouders richt zich enkel op taken waarbij geen onderzoek wordt gedaan en geen sprake is van ongerief bij de dieren. Denk aan eenvoudige taken zoals het verschonen van de kooien of voeren van de dieren. Hiervoor is het wenselijk om inzichtelijk te maken voor welke handelingen dit geldt. In onder meer Vlaanderen wordt een onderscheid gemaakt naar dierenverzorgers die enkel 'instaan voor de elementaire verzorging'. Deze mensen mogen geen complexe handelingen verrichten of onderzoek doen, maar hebben ook een minder lange opleiding nodig (vier uur proefdiervverzorging), als aanvulling op de opleiding tot diervverzorger. In Nederland kennen we deze specifieke functie niet en er bestaan ook geen specifieke opleidingstrajecten voor. Om dit mogelijk te maken, is een aanpassing van de Wod nodig. De vraag is wel of dit in Nederland als wenselijke ervaren wordt. Een gesprek over de ervaringen in Vlaanderen

met Vlaamse beleidsmedewerkers zou wel kunnen helpen bij de inschatting wat deze functie in de praktijk betekent.

5. Wettelijke opleidingseisen aanpassen van namen en (crebo- en croho)nummers naar leeruitkomsten

De Nederlandse wet- en regelgeving is zeer specifiek als het gaat om de namen en opleidingsnummers die leiden tot een bevoegdheid. Doordat opleidingen regelmatig wijzigen van naam of Crebo- of Crohonommer is de wet niet altijd in overeenstemming met de praktijk. Bovendien leidt deze opleidingseis ertoe dat er weinig flexibiliteit is wat betreft de mogelijkheden tot om- en bijscholing tot proefdierversorger of biotechnicus. Een mogelijkheid is om de namen en nummers in de wet los te laten en te vervangen door leeruitkomsten die moeten zijn verworven. Het werken met leeruitkomsten biedt meer mogelijkheden voor flexibele leerroutes. De afgelopen jaren is met name in het hbo al de nodige ervaring opgedaan in het werken met leeruitkomsten.